Colecția ISTORIA PENTRU TOȚI COPIII

Petru Demetru Popescu

ISTORIA ANTICĂ PENTRU TOȚI COPIII

http://www.virtual-project.eu

PETRU DEMETRU POPESCU

ISTORIA ANTICĂ PENTRU TOȚI COPIII

ORIENTUL ANTIC
(Mirajul)

1. În văile marilor fluvii

Odinioară (cu patru milenii înainte de Cristos), în văile marilor fluvii ce străbat părţile răsăritene ale lumii, în Orientul antic, din Egiptul african şi până în îndepărtata China, au apărut primele state cunoscute în istorie şi s-au dezvoltat civilizaţii vestite. Apa însăşi a jucat un rol esenţial în progresul continuu al acestora, pentru că popoarele ce le-au creat se aşezaseră din vremuri preistorice pe malul fluviilor.

Pământul Egiptului era brăzdat de marele fluviu Nil, denumit în vechime Hapi. Pe cât de mare, pe atât de ciudată îi era curgerea: izvoarele erau în munţii Virunga din Africa ecuatorială. Până să ajungă să se verse în nord, în Marea Mediterană, fluviul măsoară 6671 km. Prezintă numeroase cascade, iar la vărsare formează o imensă deltă (denumită astfel de greci) de 24000 km^2, desfăcându-se în nouă braţe, dintre care mai cunoscute sunt Rosseta şi Damietta. Dar care este însemnătatea Nilului pentru Egipt? Istoricul grec Herodot ne spune că pământul Egiptului este pentru locuitorii lui un dar al fluviului.

Vara, cu regularitate, la izvoare cad ploi abundente, după care fluviul se revarsă. Când apele s-au retras, în urma lor rămâne un mâl gras, pe care locuitorii Egiptului antic îl foloseau pentru agricultură. În deltă creşteau plante valoroase: papirusul, din care se pregătea materialul de scris, lotusul şi trestia, plante care se exportau şi în alte

țări. În primele vremuri ale istoriei Egiptului, se arunca sămânța în mâlul roditor, apoi erau lăsate animalele ca s-o implânte adânc cu copitele. Mai târziu intervine priceperea: se creează rezervoare de apă pentru timpul secetos și chiar lacuri de acumulare, cum este Moeris, existent și azi. Dar mai ales se fac canale de irigație din piatră, pentru aducerea apei la terenurile însămânțate.

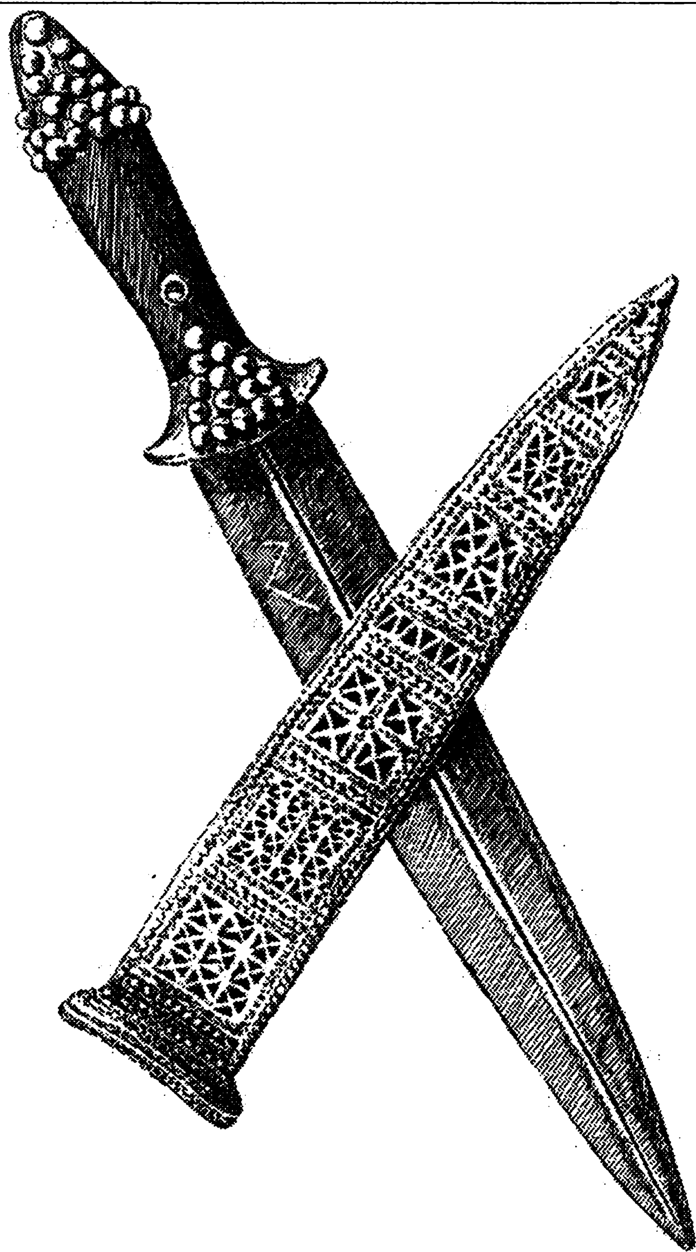
Cam în același timp, în valea marilor fluvii ce brăzdau pământul Chinei antice, Huan-Ho (Fluviul Galben) și Ian-Ţî (Fluviul Albastru), se foloseau de asemenea canale de irigație.

Și în Mesopotamia (Ţara dintre ape) în valea fluviilor Tigru și Eufrat se irigau ogoarele. Mari centre agricole a avut și India antică în văile fluviilor Indus și Gange, iar Palestina în valea Iordanului.

Creșterea vitelor a fost o îndeletnicire generală, speciile de animale fiind adesea diferite de la țară la țară: apele Nilului erau bogate în pește, în preajma fluviului trăiau felurite păsări (ibis, gâște), animale mari și fioroase (rinoceri, crocodili, lei, leoparzi), elefanți, grațioase gazele și antilope; asirienii, locuitorii ținuturilor muntoase din nordul Mesopotamiei, au domesticit din vechime calul și măgarul sălbatic; vechii evrei erau păstori, crescând oi, capre, asini, măgari și catâri; perșii erau renumiți pentru hergheliile de cai de rasă. Fiind călăreți vestiți erau denumiți „cavalerii antichității"; India era dăruită de natură cu cea mai mare varietate de animale și păsări ce trăiau în special în hățișurile greu de străbătut ale junglelor; și pe pământul Chinei se găseau multe specii de animale, atât domestice cât și sălbatice.

Meșteșugurile s-au dezvoltat și ele în regiunile marilor fluvii, fiind dovada nivelului de civilizație atins de popoarele din aceste zone. Egiptenii erau excelenți meșteșugari, edificând cele mai mari construcții în piatră, lucrând cu măiestrie ceramică, bijuterii ori țesături.

În Mesopotamia s-a înregistrat ritmul cel mai rapid de dezvoltare a meșteșugurilor. Se foloseau roata olarului, carul cu roți, nava cu

Pumnal şi teacă din aur, provenind dintr-un mormânt regal din Ur (aprox. 2600–2500 î. Hr.)

velă (pânză) şi plugul la sumerieni şi chaldeeni (locuitorii din sud, mai ales cei aşezaţi în câmpiile din valea Eufratului), iar la asirieni metalurgia era practicată cu mare pricepere.

În vechile texte din Egipt, Mesopotamia, India şi China sunt menţionate activităţile zilnice ale împletitorilor de coşuri, ale olarilor, ale celor care se ocupau cu prelucrarea bronzului pentru a-l transforma în unelte, arme şi podoabe. Era de asemenea pomenită munca dulgherilor, a constructorilor de nave, a cioplitorilor de piatră, cea nobilă a arhitecţilor, dar şi cea atât de necesară a brutarilor.

În India, ţara aurului şi a pietrelor preţioase, meşteşugul prelucrării era cu adevărat artă.

Chinezii erau neîntrecuţi în prelucrarea argilei fine, a metalelor, a lemnului tare, a fildeşului şi a pietrei semipreţioase numite jad. Ei sunt inventatorii mătăsii, fiind primii din lume care au crescut viermii de mătase şi au prelucrat borangicul.

Fenicienii, oameni ai mărilor, dacă n-au fost prea buni agricultori, aveau în schimb ateliere de prelucrare a bronzului, aurului şi argintului, de ţesut şi vopsit stofele de lux. Vopseaua roşie-violet (purpură) o obţineau dintr-o scoică ce trăia în adâncul Mării Egee. Au inventat şi sticla transparentă şi erau mari constructori de corăbii.

La rândul lor, perşii prelucrau cu pricepere fierul, aurul, cuprul şi plumbul, marmura şi pietrele preţioase.

Producţia agricolă şi produsele meşteşugăreşti erau destinate şi schimburilor comerciale.

În Mesopotamia, Babilonul era un centru important al legăturilor comerciale cu Egiptul, cu perşii, indienii şi chinezii. Drumul comercial care străbătea Asia din China până în Mesopotamia se numea „drumul mătăsii".

Situate la Marea Mediterană, Egiptul, Fenicia, Creta erau cele mai însemnate state comerciale. Mărfurile egiptene erau cerute şi transportate cu caravane şi corăbii în multe ţări. Egiptenii au încercat construirea unui canal navigabil care să unească apele Mării

Mediterane cu cele ale Mării Roşii, dar lucrările nu au putut fi încheiate.

Fenicienii au fost marinari şi negustori pricepuţi, adevăraţi cărăuşi ai mărilor. Construind corăbii puternice din lemn de cedru, ei au fost şi primii stăpâni ai mării. Se spune că împinşi de nevoile comerţului şi călăuzindu-se noaptea după Steaua polară, ar fi trecut Gibraltarul în Atlantic şi ar fi ajuns în punctul cel mai sudic al Africii (Capul Bunei Speranţe), pe care târziu în evul mediu îl vor atinge portughezii Bartolomeo Diaz şi Vasco da Gama. Fenicienii au întemeiat numeroase colonii, dintre care cea mai importantă a fost Cartagina (Oraşul Nou), pe coasta de nord a Africii, ajunsă mai târziu ea însăşi o mare putere maritimă.

2. Societăţile orientale

Ţările Orientului antic au cunoscut o formă de sclavie patriarhală.

În Egipt nu erau la început mulţi sclavi. Ei erau folosiţi mai ales în temple şi palate. Ţăranii şi micii meşteşugari, trăind în obşti săteşti, munceau de la răsăritul până la apusul soarelui şi plăteau biruri grele. Numărul sclavilor va creşte mai ales pe seama prizonierilor de război. Socotiţi animale de povară, aceştia erau puşi să muncească la ridicarea construcţiilor şi sub ameninţarea biciului. Preoţii templelor şi proprietarii de bunuri şi sclavi erau puternici şi temuţi. Marii dregători şi negustorii bogaţi aduceau din ţări îndepărtate parfumuri, mirodenii, pietre preţioase, păsări şi animale rare.

În Egipt a existat şi o aristocraţie militară, care se îndeletnicea numai cu războaiele de cuceriri.

O situaţie asemănătoare era şi în Mesopotamia, Persia, China. Mai puţin accentuată a fost sclavia în Palestina, evreii păstrându-şi multă vreme caracterul nomad şi pastoral.

În Fenicia şi India societatea a cunoscut forme mai grele de sclavie. Stăpânii de sclavi din Fenicia posedau pământuri, dar mai ales ateliere meşteşugăreşti şi corăbii. Sclavii de pe pământuri, din atelierele meşteşugăreşti şi mai ales sclavii vâslaşi la galere (folosiţi pentru prima oară de fenicieni) prestau o muncă istovitoare.

În India, după ce vechii locuitori, dravidienii, au fost supuşi, în mileniul al II-lea î. Hr., de triburile războinice ale arienilor şi aceştia au impus cultul zeului Brahma în toată India, cei mai puternici erau preoţii. Ei au răspândit legenda după care oamenii au fost creaţi din diferite părţi ale trupului lui Brahma şi de aceea se deosebesc prin naştere şi se împart în patru categorii (caste). Trecerea dintr-o castă în alta era strict interzisă şi se pedepsea aspru prin lege. Din primele două caste, superioare, făceau parte brahmanii (preoţii) şi militarii; din ultimele agricultorii, meşteşugarii, negustorii şi argaţii. În afara castelor, deci a societăţii, se situa categoria cea mai urgisită: paria. Aceştia puteau fi omorâţi de oricine, erau socotiţi animale vorbitoare, locuiau în rezervaţii în afara localităţilor şi nu li se permitea să aibă decât câini, asini şi să poarte numai podoabe din fier. În secolul al VI-lea î. Hr. a apărut o nouă credinţă fondată de un prinţ indian, care va fi numit Buda (Iluminatul). Acesta susţinea că oamenii sunt prin naştere egali între ei şi se pot elibera prin desăvârşirea morală.

3. Puternicele despoţii orientale

Deşi au luat fiinţă în condiţii de loc şi timp diferite, puternicele state din Orientul antic au cunoscut ca element comun forma de conducere a „despoţiei orientale“. Întreaga putere era concentrată în mâna unui singur om (monarh) numit: faraon în Egipt; rege în Mesopotamia, Fenicia, Palestina şi Persia; împărat în China; rajah în India. Despotul conducea cu ajutorul unui sfat format din aristocraţi.

Dispunea de armată puternică destinată a înăbuşi, în interior, orice împotrivire, iar în exterior, ducerii războaielor de cucerire. Aristocraţia şi clerul creau o aură de divinitate în jurul monarhului, pentru a impune oamenilor simpli ideea de legitimitate a puterii sale. În Egipt faraonul era socotit fiul lui Ra (zeul soarelui) şi zeificat după moarte. Oamenii de rând n-aveau voie să-l privească pe faraon, socotindu-se că umbresc chipul soarelui, şi de cutezau erau aspru pedepsiţi. În acelaşi fel era considerat împăratul Chinei, numit şi el „fiu al cerului senin". Regii persani trăiau în palate fastuoase, cu grădini şi parcuri luxuriante, înconjuraţi de mii de servitori, funcţionari, curteni şi preoţi. Erau îmbrăcaţi în haine scumpe, ţesute în fir de aur, tronul le era aurit, bătut cu pietre preţioase. Cei care li se înfăţişau, indiferent de rang, trebuiau să stea în genunchi şi cu faţa la pământ. Asemenea obiceiuri se practicau şi la curtea rajahilor indieni, aşa cum vădesc şi reprezentările artistice de pe monumentele culturilor vechi.

EGIPTUL ANTIC

Pe la anul 3500 î. Hr., stătuleţele numite nome, dezvoltate de mult pe teritoriul Egitului, au început să se unească, formându-se două mari regate: Egiptul de Jos (în deltă) şi Egiptul de Sus (pe valea mijlocie a Nilului). După tradiţie, pe la anul 3200 î. Hr., monarhul Menes ar fi cucerit prin război Egiptul de Jos, proclamându-se faraon şi întemeind regatul unificat al Egiptului.

Istoria politică a Egiptului antic a cunoscut cinci mari perioade: perioada regatului timpuriu (31002686 î. Hr.); perioada regatului vechi (2286–2181 î. Hr.); perioada regatului mijlociu (2181–1786 î. Hr.); perioada regatului nou (1786–1085 î. Hr.); perioada regatului târziu (1085–525 î. Hr.), fiecare dintre ele având un număr mai mic sau mai mare de dinastii.

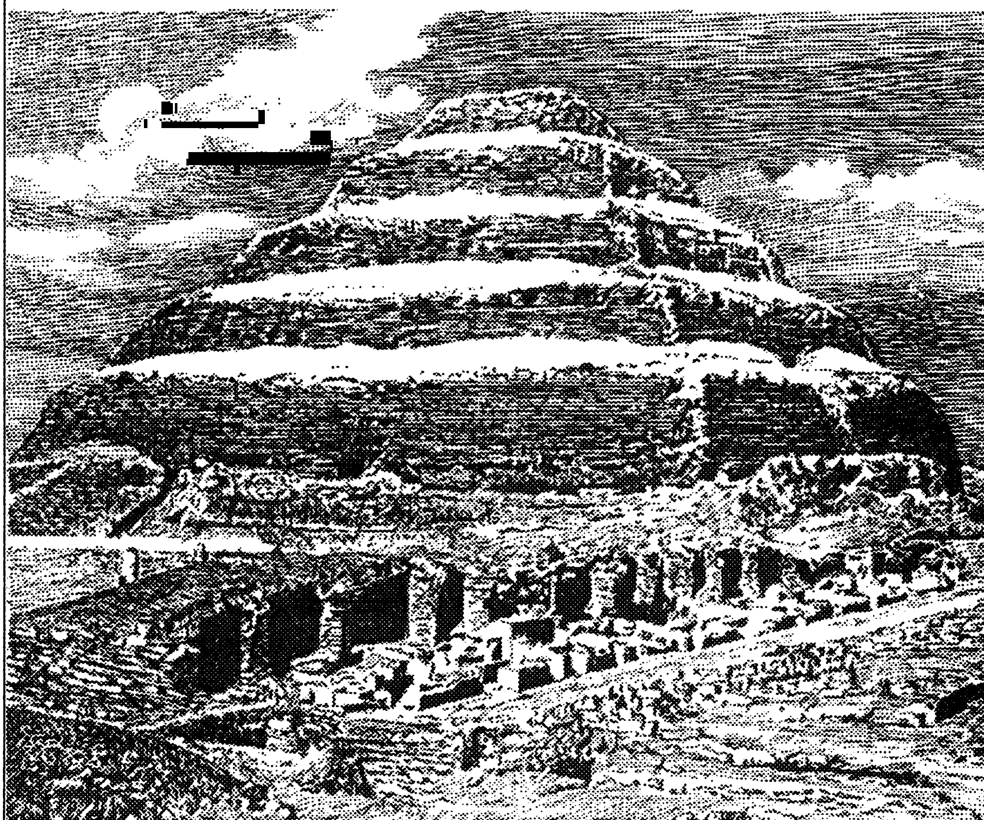
De la începutul istoriei sale, Egiptul a purtat războaie de cucerire.

În perioada regatului vechi, capitala statului era la Memphis (căruia i se spunea „cumpăna celor două țări") pe fluviul Nil, iar faraonii dinastiei memphite au urmărit ca aureola divină să le fie menținută și mărită prin gloria militară.

Timp de o mie de ani, nobilimea militară a mânat armatele egiptene, la porunca faraonului, asupra altor popoare ce locuiau în Peninsula Sinai, Nubia și Libia. Din teritoriile cucerite erau aduse prăzi bogate, menite să contribuie la înflorirea statului egiptean și sclavi pentru mâna de lucru necesară ridicării unor construcții. Dacă adăugăm și legăturile comerciale pe care Egiptul le întreținea cu alte puteri, vom înțelege ce anume a condus la întărirea și dezvoltarea statului egiptean și, corespunzător, la creșterea autorității faraonilor.

În această perioadă începe înălțarea uriașelor construcții, numite piramide, care au devenit celebre și care erau mormintele faraonilor. Cele mai însemnate și impunătoare au fost ridicate în valea Nilului, în apropiere de Memphis, în timpul faraonilor Khufu (Kheops), Khefren și Mykerinos (Menkaure).

Perioada regatului vechi este tulburată, spre sfârșitul ei, de lupte între nome pentru putere. Pe la anul 2060 î. Hr. un prinț din orașul Teba reușește să pună capăt acestor ciocniri interne și să restabilească unitatea statului egiptean. El se proclamă faraon, iar capitala statului o mută la Teba. Viața Egiptului va mai fi tulburată în acest mileniu de două evenimente: la anul 1750 î. Hr. are loc prima răscoală cunoscută în istorie și, ca o consecință a acesteia, către 1720 î. Hr. are loc invazia hicsoșilor, popor venit din Peninsula Sinai. Răsculații, țărani și sclavi, au alungat din palate pe cei bogați, au ocupat templele, au ars actele de cancelarie și legile, au ocupat Teba, alungându-i pe faraon și sfetnicii lui, au pus stăpânire pe depozitele de cereale. Este adevărat că faraonul a reușit să-și restabilească prin forță autoritatea, dar statul egiptean slăbește și el este o pradă ușoară pentru hicsoși.

Piramidă în trepte din Egipt

Stăpânirea hicsoşilor asupra Egiptului a durat aproape 150 de ani. A fost o perioadă de crâncenă robie pentru egipteni. Teba se va afla în fruntea luptei de eliberare care va fi încununată de succes cam pe la 1580 î. Hr., prin alungarea hicsoşilor.

Istoria regatului nou cunoaşte domnia a doi faraoni de seamă, cu renume în istoria antichităţii: Tutmes al III-lea (1504–1450 î. Hr.) şi Ramses al II-lea (1304–1237 î. Hr.). În timpul lui Tutmes al III-lea, care dispunea de o armată puternică formată din pedestrime şi care de luptă, Egiptul cucereşte Palestina, Fenicia şi Siria. Ramses al II-lea continuă războaiele de cucerire, luptând cu unele triburi asiatice. Cele mai grele lupte le-a purtat cu hittiţii, aflaţi în plină expansiune şi urmărind să cucerească Siria. Va ajunge cu ei la un tratat de pace şi se va căsători cu o prinţesă hittită. Partea sudică a Siriei este încorporată la Egipt. Cuceririle fac din statul egiptean un adevărat imperiu. Domnia lui Ramses al II-lea se evidenţiază şi prin ridicarea unor construcţii, dintre care strălucesc monumentalele temple de la Luxor şi Karnak din apropierea Tebei.

A devenit celebru în zilele noastre, prin descoperirea în 1922 a mormântului său din Valea Regilor, cu un inventar de o uimitoare bogăţie şi rafinament artistic, faraonul Tutankamon, care a ajuns la tron în 1361 î. Hr., când avea zece ani şi a murit la nouăsprezece ani, în 1352 î. Hr.

Pe la începutul secolului VII î. Hr., asirienii, locuitorii din nordul Mesopotamiei, pătrund în Egipt, cuceresc Teba şi instaurează o domnie apăsătoare. Dar lupta de eliberare reuşeşte douăzeci de ani mai târziu să alunge stăpânirea asiriană. Statul egiptean se reface. Capitala este stabilită la Sais, în Deltă. Perioada dintre secolele VII–VI î. Hr. aduce o adevărată înflorire pentru Egipt, cunoscută sub numele de „renaşterea saită". Acum se vor realiza noi construcţii şi canalul ce lega un braţ al Nilului cu Marea Roşie. Dar renaşterea saită a fost de scurtă durată. La anul 525 î. Hr., Egiptul antic cade sub stăpânirea perşilor.

MESOPOTAMIA

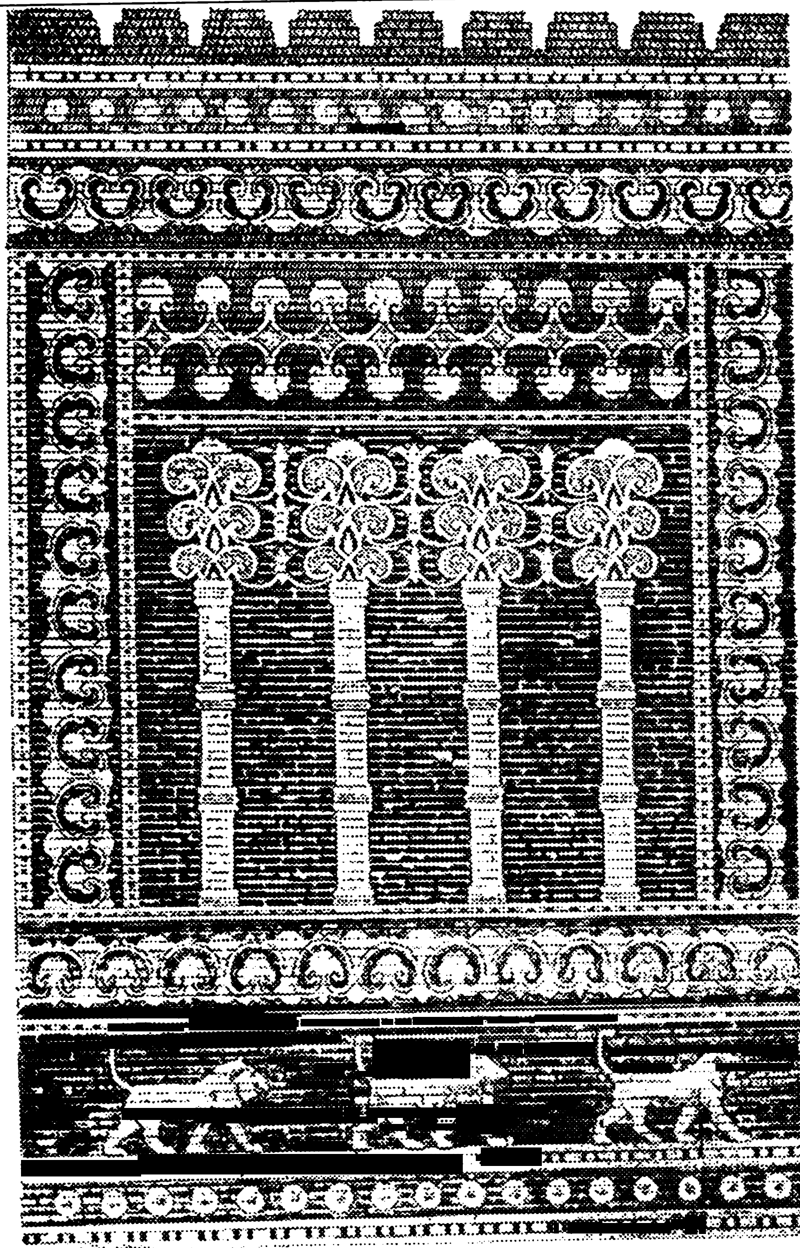
În partea sudică a Mesopotamiei, încă din mileniul IV î. Hr., au apărut primele formaţiuni statale sub forma oraşelor-state: Ur, Uruk, Lagaş, Kiş, Akkad, Sumer. Ca şi în cazul nomelor, conducătorii oraşelor-state se războiau între ei. Primul rege care a reuşit să unifice, până la 2371 î. Hr., aceste oraşe-state este Sargon I, dinastia întemeiată de el stăpânind, aproape două secole, Mesopotamia.

Între anii 2144–2124 î. Hr., cetatea Lagaş beneficiază de o perioadă de pace şi prosperitate sub guvernarea lui Gudea, acest stat-oraş cunoscând în vremea sa şi o remarcabilă înflorire a artelor şi construcţiilor.

În jurul anului 2000 î. Hr. acest stat decade şi se formează un nou stat cu capitala la Babilon.

Babilonul se afirmă puternic în vremea regelui Hammurabi (1792–1749 î. Hr.). De numele acestuia e legată întocmirea primului cod de legi din lume, care consfinţea puterea regelui, a aristocraţiei şi sclavia.

După moartea lui Hammurabi, Babilonul decade şi e cucerit de asirieni, împreună cu Egiptul, Fenicia şi Palestina. Neputând suporta stăpânirea asiriană, babilonienii reuşesc să se elibereze temporar sub domnia lui Nabucodonosor I. Statul asirian readuce însă sub ascultare Babilonul, care, abia în 626, sub conducerea lui Nabopalasar, va dobândi independenţa. Babilonul cunoaşte o nouă înflorire, după care în 539 î. Hr. este cucerit de Imperiul persan.

Babilon: decor (cărămizi smălţuite) din sala tronului din palatul lui Nabucodonosor al II-lea (605–562 î. Hr.)

ASIRIA

Statul asirian se constituie în secolul al XIX-lea î. Hr., devenind sub domnia lui Samsi-Adad (1853–1780 î. Hr.) o mare putere militară ce va încerca să-şi impună stăpânirea asupra statelor din Mesopotamia. Arma cea mai temută a asirienilor era cruzimea cu care tratau pe învinşi. De aceea a avut de înfruntat numeroase răzvrătiri ale acestora. Maxima înflorire a statului se va produce în vremea domniei lui Tiglatpalasar al III-lea(747–727 î. Hr.).

Între 811 şi 806 î. Hr., documentele menţionează regenţa reginei Semiramida, în vremea căreia au fost create grădinile suspendate din Babilon, considerate una din cele şapte minuni ale lumii antice.

Un alt moment de înflorire a statului asirian se consemnează sub Aşurbanipal (669–627 î. Hr.), care este considerat om de cultură pentru că în vremea sa a fost organizată marea bibliotecă din Ninive, ce cuprindea peste 20000 de tăbliţe pe care erau imprimate texte religioase, literare, ştiinţifice. De altfel, este singurul suveran asirian care ştia să citească şi să scrie.

Regatul sirian va fi nimicit în 605, după marea bătălie de la Karkemiş, când posesiunile sale sunt împărţite între Media şi Regatul noului Babilon.

HITTIŢII

În nord-estul Asiei Mici, triburi de păstori nomazi de grai indoeuropean, pătrunse aici în mileniul al III-lea î. Hr., se vor organiza treptat în mici regate, asemenea statelor-oraşe mesopotamiene. În secolul al XVIII-lea î. Hr. se consemnează încercarea de unificare iniţiată de regii Pikhanas şi fiul său, Anitta, din Kussara, care cuceresc, între altele, oraşele-state Hattuşas, Zalpa, Paruşanda, stabilind capitala regatului la Nisa.

Unificarea deplină se săvârşeşte sub domnia lui Labarnas (1680–1650 î. Hr.). Urmaşul său, Hattuşilis I, va muta capitala statului la Hattuşas şi va continua politica expansionistă care vizează Siria de Nord, cucerire împlinită de succesorul său, Mursilis I.

Regatul hittit cunoaşte şi perioade de regres şi decădere, datorate frământărilor interne sau atacurilor victorioase ale statelor vecine.

O revenire se va produce în vremea domniei lui Şuppiluliuma (1380–1346 î. Hr.), care a reluat politica expansionistă, stabilind noi hotare regatului.

În anul 1296 î. Hr., suveranul Muwatillis se confruntă, într-o mare bătălie, la Kadeş, cu Ramses al II-lea, în care nu este nici victorios, nici înfrânt.

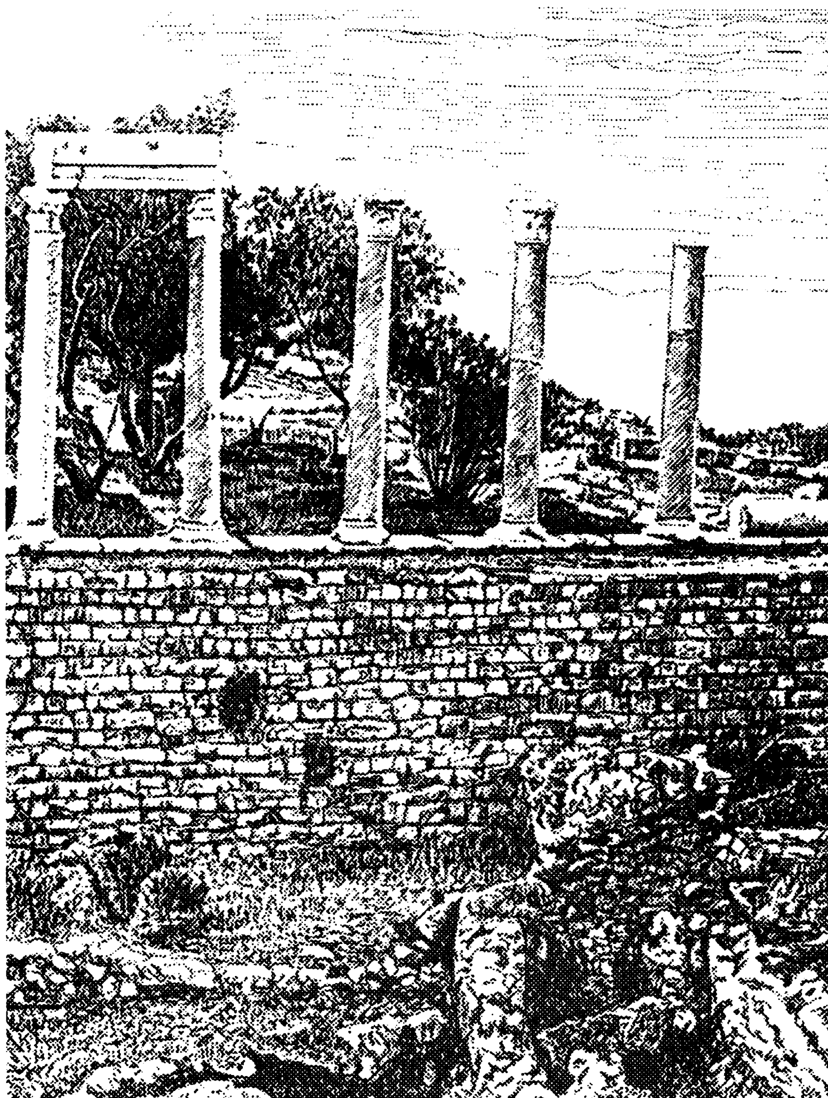
În jurul anului 1200 î. Hr., invazia „popoarelor mării" se abate şi asupra statului hittit, care nu rezistă acestei lovituri, destrămându-se. Mici regate hittite, precum Malatya, Karkemiş supravieţuiesc până la cucerirea asiriană, din secolul al VIII-lea î. Hr.

FENICIA

Pe la anul 1500 î. Hr., pe teritoriul Feniciei existau oraşe-state puternice şi bogate centre maritime şi comerciale: Byblos, Tyr, Sidon. Ele se războiau pentru supremaţia maritimă. Abia în sec. al X-lea î. Hr. s-au unit temporar, sub regele Hyram I. Lipsa de unitate le-a făcut a fi pradă uşoară şi au fost supuse de Egipt, de Asiria, mai apoi de perşi.

PALESTINA

Regatul evreilor ajunge la adevărata strălucire la sfârşitul sec. al XI-lea î. Hr. şi începutul sec. al X-lea, mai întâi în vremea regelui David (1004–965 î. Hr.), apoi a fiului său, înţeleptul rege Solomon

Byblos: ruinele unor construcții monumentale

(965–928 î. Hr.). David a început opera de unire a evreilor, Solomon a desăvârşit-o. Capitala statului era la Ierusalim. După moartea lui Solomon statul îşi pierde unitatea, împărţindu-se în două regate: Israelul în nord şi Iudeea în sud. În anul 721 î. Hr. Israelul este ocupat de asirieni; în anul 586 î. Hr., Nabucodonosor al II-lea cucereşte statul iudeu, dărâmă Ierusalimul, duce o parte din populaţie în robie, la Babilon.

IMPERIUL PERSAN

Prin sec. al IX-lea î. Hr., trăiau în podişul Iran triburi numeroase. Cele din nord-vest erau ale mezilor, în sud ale perşilor. Mezii au fost primii care, cucerind triburile vecine, inclusiv pe perşi, au pus bazele unui stat. Acesta nu şi-a putut păstra mult întâietatea. Conduşi de regele Cyrus, perşii îi supun pe mezi şi pun bazele unui stat care va cuceri, pe rând, Asiria, Chaldeea, Palestina, Fenicia, Egiptul, ca şi oraşele greceşti de pe ţărmul Asiei Mici. Imperiul ajunge la cea mai mare întindere în timpul lui Darius I (522–486 î. Hr.), când perşii au făcut noi cuceriri în Asia şi Europa (în Peninsula Balcanică). Persepolis şi Susa sunt cele două reşedinţe ale sale. Dar nici acest imperiu n-a fost veşnic. După moartea lui Darius puterea statului începe să slăbească şi e cucerit în secolul următor de armatele lui Alexandru Macedon.

INDIA ANTICĂ

Multă vreme în valea Indusului şi a Gangelui au existat stătuleţe conduse de prinţi locali (rajahi) care se războiau între ei. Abia în sec. al IV-lea î. Hr., sub ameninţarea armatelor greco-macedonene, care ajung la hotarele Indiei, stătuleţele se unesc sub conducerea lui Chandragupta. După înlăturarea primejdiei s-a format statul indian cu capitala la Pataliputra pe Gange. El ajunge la cea mai mare putere în sec. al III-lea î. Hr., după care e cucerit de triburi nomade din nord.

China: Marele Zid chinezesc

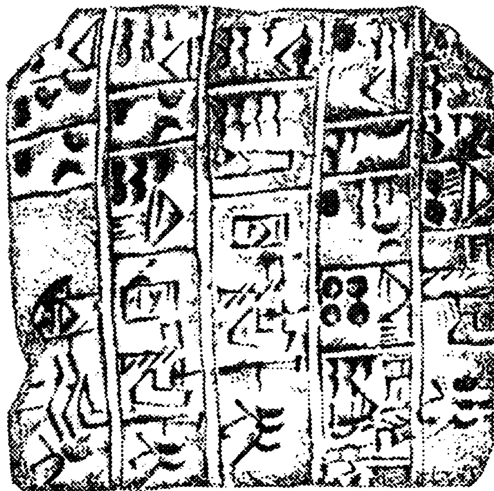
China a cunoscut forma de imperiu încă de la sfârşitul sec. al XVIII-lea î. Hr., când s-a constituit statul sclavagist pe valea cursului inferior al Fluviului Galben, sub dinastia Shang. Au fost mai multe dinastii de împăraţi, dar cele mai însemnate s-au consemnat în sec. al III-lea î. Hr. – sec. al III-lea d. Hr.: Qin şi Han. Tot acum au loc şi două mari răscoale populare: a Sprâncenelor Roşii (17–25 d. Hr.), condusă de Fan Ciong şi a Turbanelor Galbene (184–200 d. Hr.), condusă de fraţii Ci-huan. Numele acestor răscoale vine de la semnul de recunoaştere al răsculaţilor: în primul caz îşi vopseau sprâncenele în roşu, în al doilea purtau turbane galbene. Răscoalele sunt înăbuşite. Dar imperiul chinez, slăbit, cade sub stăpânirea unor triburi mongole din nord.

4. Cultura

În Orientul antic s-au manifestat culturi şi civilizaţii demne de admirat. Fiecare popor a strălucit prin contribuţii originale în domeniul scrierii, literaturii, religiei, ştiinţei şi artei.

SCRIEREA

Scrierea a fost una din cele mai mari invenţii ale omenirii, permiţând oamenilor să consemneze gândurile şi faptele pentru a fi transmise peste timp. În Mesopotamia şi Egipt s-a creat una din cele mai vechi scrieri, pe care grecii au numit-o hieroglifică (scriere sfântă). E o scriere pictografică, cuvintele sunt redate prin desene sau

Tăbliță de la Djemed Nasr, de la sfârşitul perioadei predinastice (începutul mileniului al III-lea)

semne. Fiind complicată, era deprinsă în şcoli speciale, unde învăţau scribii, aristocrații şi preoţii templelor. Ea a rămas multă vreme necunoscută europenilor. Abia în 1822 învăţatul francez Champollion a descifrat-o, punând bazele egiptologiei.

Tot scriere hieroglifică, foarte complicată, a apărut şi în China încă din mileniul al IV-lea î. Hr., scriere cuprinzând 2000 de semne. Mesopotamienii foloseau scrierea cuneiformă (în formă de cuie). Neavând papirus ca egiptenii, nici hârtie de mătase, precum chinezii, aceştia foloseau tăblițele de lut, care, arse în foc, se întăreau şi păstrau intactă scrierea. Mai multe tăblițe formau o carte, mai multe cărţi o bibliotecă.

Primele biblioteci din lume au apărut deci la Babilon. Cea mai celebră a fost însă cea din Alexandria Egiptului.

Hittiții au folosit o scriere proprie. Numeroasele tăblițe descoperite în ruinele cetăților lor cuprind texte care, descifrate, au vădit că limba acestora este un dialect indo-european.

Tăbliță de la Hagia Triada, scrisă în linearul A (mijlocul mileniului al III-lea)

Fenicienii au fost primii care au folosit o scriere compusă din 22 de litere. De la fenicieni au preluat-o grecii, care au numit-o alfabet (de la primele două litere alfa şi beta). Se pare că şi evreii au folosit un alfabet simplificat.

În India, în vechime s-a folosit tot o scriere hieroglifică. Arienii cuceritori au introdus un alfabet compus din 51 de semne, derivat din scrierea cuneiformă şi grecească, din care a rezultat scrierea sanscrită.

LITERATURA ŞI RELIGIA

La popoarele Orientului antic, literatura şi religia nu pot fi uşor separate. În general întâlnim trei orientări religioase: politeismul (credinţa în mai mulţi zei), ca la egipteni, mesopotamieni, fenicieni, indieni (unde, deşi s-a impus cultul lui Brahma s-au mai menţinut şi vechile zeităţi) şi chinezi; dualismul (credinţa în doi zei) la perşi; zeul binelui, Ormuzd şi zeul răului, Ahriman, religie cu nuanţă filozofică, susţinând lupta necontenită a binelui împotriva răului; monoteismul (credinţa într-un singur zeu) manifestată pentru prima oară la evrei, care, părăsind concepţia politeistă, au adoptat în cursul sec. al XI-lea î. Hr. cultul zeului suprem Iehova (Iahve). S-a creat o literatură laică şi una religioasă: imnuri, cântece, legende, povestiri.

În Egipt, în operele literare se exprimau: bucuria muncii câmpului, bogăţia Nilului, strălucirea şi binefacerile soarelui. Cântecele de muncă ale ţăranilor constituie literatura populară. Pornind de la aceasta, apar de timpuriu şi povestirile culte. Aşa este de pildă *Povestea ţăranului bun de gură*, având caracter laic, dar mai ales opera egipteană *Povestiri despre doi fraţi*, în care motivele populare, laice, se împletesc cu fantasticul religios. Era, de asemenea, răspândită poezia care cânta Nilul sub forma unor imnuri foarte frumoase în expresie şi muzicale. Iată câteva versuri din imnul *Laudă Nilului*:

„O! Nil! mărire ţie! Zbucnind din astă glie,
Egiptului îi dărui izvor de apă vie!
Tu reavăn faci ogorul, tu, plăsmuit de Ra,
Făpturilor la toate, le dai suflarea ta.
Eşti domn celor din valuri şi celor din văzduh
Şi păsări de pogoară, o ştie al tău duh...“

Mitologia egipteană este deosebit de bogată, prezentând o varietate de tematici. Cel mai semnificativ este mitul lui Osiris. Legenda spune că oamenii îl iubeau pe acest zeu luminos al fecundității, care aducea rodirea în lume. Fratele său Set, zeul secetei, însă, îl invidia. El l-a pândit pe Osiris şi l-a ucis. L-a tăiat în bucățele şi l-a aruncat în apa Nilului. Aflând de această tragedie, soția celui ucis, Isis, zeița lunii, şi cu fiul lor, Horus, au coborât în apa Nilului şi au adunat rămăşițele lui Osiris. Au reconstituit trupul zeului fertilității, au suflat asupra lui şi Osiris a înviat. Această legendă exprimă de fapt o realitate a naturii Egiptului: o jumătate de an Osiris este mort şi stăpâneşte Set, apoi Osiris reînvie, aducând, odată cu revenirea la viață, primenirea naturii, revărsarea Nilului, înflorirea şi abundența.

O altă legendă spune că Set l-a căutat pe nepotul său Horus, fiul fratelui său Osiris, şi l-a găsit dormind sub un arbore. Îi scoase ochii şi-i îngropă pe munte ca să lumineze pământul. Atunci ochii lui Horus au înflorit prefăcându-se în lotuşi. Îndurerat şi orb, Horus zăcea plângând în pustie. Zeița Hathor, stăpâna Sicomorului de la miazăzi, l-a găsit pe Horus şi aflând ce s-a întâmplat, a muls o gazelă şi a turnat laptele în orbitele lui Horus, care pe dată s-au refăcut precum au fost.

La egipteni era foarte răspândit cultul morților, fapt pe care îl vor reflecta deopotrivă literatura şi religia. La început, în primele secole de existență a statului, cultul morților se concentra în jurul faraonului. El era mumificat pentru ca să dăinuie în eternitate. În acest scop se ridicau şi monumentalele piramide. Mai târziu, vor fi mumificați şi unii nobili.

Din *Cartea morților*, o culegere de descântece, rugăciuni, imnuri şi alte texte religioase, aflăm aspecte din cele mai interesante legate de destinul celor de jos. Egiptenii credeau că această culegere este un îndreptar important pentru sufletele care după moarte păşeau pe meleagurile infernului. Tot aici Osiris prezida şi tribunalul ce judeca sufletele după moarte.

La egipteni aflăm şi unele mituri despre facerea lumii, care se datora vegetației: pruncul soare, luminând pământul cel în beznă înfundat, şi-a făcut apariția ieşind dintr-o floare deschisă de lotus, ce creştea pe colina înălțată din haosul primar. În pictura veche se reprezintă un lotus pe care este aşezat un tânăr. Într-o altă versiune, soarele, înfățişat sub chipul unui vițel de aur, a fost zămislit de cer reprezentat sub forma unei vaci uriaşe cu trupul presărat de stele.

Pe tăblițele de lut de la Babilon s-au aflat multe poveşti, legende şi mituri. Legenda potopului descrie cu mult talent revărsările şi furtunile înfricoşătoare din Chaldeea. *Legenda lui Ghilgameş* relatează faptele de vitejie ale eroului, care pleacă la capătul lumii spre a găsi un leac împotriva morții şi pentru a dobândi viața veşnică.

În Fenicia s-a creat o literatură inspirată din călătoriile pe mare, schimburile comerciale şi viața marilor centre Tyr, Sidon şi Byblos.

De numele evreilor este legată *Biblia*, cuprinzând mitul despre facerea lumii, precum şi texte istorice, de morală, de drept, religioase, alături de care s-au păstrat *Psalmii* lui David şi *Cântarea Cântărilor*, aparținând înțeleptului Solomon. *Biblia* cuprinde două mari părți: *Vechiul Testament* şi *Noul Testament*. Vechiul Testament, începe cu facerea lumii. Dumnezeu, creatorul universului, a făcut lumea în şase zile, iar în a şaptea s-a odihnit. Pe primul om, Adam, l-a zămislit din lut după chipul şi asemănarea sa, a suflat peste el şi i-a dat viață. Din coasta lui Adam a zămislit-o pe Eva. Fiind în rai, Adam şi Eva erau stăpâni peste celelalte viețuitoare şi aveau voie să mănânce din toate fructele. Numai din mărul cunoştinței binelui şi răului, nu. Şarpele cel viclean o amăgeşte pe Eva, care gustă din fructul oprit. Aceasta îl ispiteşte pe Adam, care calcă şi el porunca lui Dumnezeu. Este primul păcat al omenirii. Alungați din rai, Eva îşi va naşte copiii în durere, iar Adam va dobândi cu trudă cele necesare traiului. Vor muri şi se vor întoarce în lutul din care au fost făcuți. Şi Vechiul Testament îşi urmează cursul cu faptele oamenilor de pe pământ, ale urmaşilor lui Adam şi Eva. Cain îl omoară pe fratele său Abel. Oamenii se înrăiesc.

Dumnezeu îi pedepseşte prin potop. Numai Noe şi rudele sale vor supravieţui, plutind pe o corabie deasupra apelor dezlănţuite. După potop ei vor readuce pe pământ viaţa: oameni, animale, plante. Iată alte câteva momente însemnate. Cucernicul Avraam va fi încercat de Dumnezeu, care îi cere să-şi jertfească propriul fiu, pe Isaac. Avraam ascultă fără crâcnire. Dar când să-şi înjunghie fiul, braţul îi e reţinut de îngerul lui Dumnezeu: „Domnul nu vrea moartea lui Isaac. Ţi-a încercat doar credinţa!" Multe întâmplări sunt legate de viaţa şi faptele lui Iosif. Acesta e vândut de tânăr de către fraţii săi unui negustor egiptean bogat. Negustorul îl va năpăstui pe Iosif şi îl aruncă pe nedrept în închisoare. Acolo, Iosif cunoaşte doi demnitari care fuseseră pedepsiţi de faraon. Ei visează şi Iosif le tălmăceşte visul. Într-o noapte faraonul are şi el un vis ciudat. Unul din cei doi demnitari, care ajunsese iar în graţiile lui, îl scoate pe Iosif din închisoare şi acesta tălmăceşte atât de bine visul faraonului, încât regele îl face primul său sfetnic. Venind foamete peste lume, poporul lui Israel s-a îndreptat către Egipt, unde erau rezerve de grâne. Au venit şi fraţii lui Iosif. Acesta nu i-a pedepsit, ci, folosind puterea pe care o avea, a adus o parte din poporul său în Egipt. Mai târziu, în vremea lui Moise, însă, poporul lui Israel căzu în robia egipteană. Dumnezeu i-a dat lui Moise un toiag care îl va ajuta să îşi călăuzească neamul, scoţându-l din robie şi readucându-l în pământul strămoşilor. Când au ajuns la Marea Roşie, era aproape să-i prindă oastea egipteană. Moise a făcut un semn cu toiagul şi valurile mării s-au despărţit ca un perete, lăsându-le drum de trecere. Când au ajuns la ţărmul celălalt şi oastea egipteană se afla la mijlocul drumului, Moise a făcut iarăşi un semn. Şi valurile s-au revărsat asupra urmăritorilor, înecându-i. Târziu, după aşezarea lor în pământul străbun, israeliţii şi iudeii, într-un cuvânt evreii, şi-au ales din rândurile lor regi. Cei mai însemnaţi au fost David şi Solomon. David l-a înfruntat pe uriaşul Goliat, conducătorul filistenilor ce veneau de pe mare cu intenţia de a-i înrobi. El a ţintit cu praştia în fruntea uriaşului, acesta s-a prăbuşit, iar David i-a

tăiat capul. Înțeleptul Solomon a judecat pricini din cele mai grele. Iată una dintre acestea. La rege au venit două femei cu un prunc. Fiecare dintre ele pretindea a-i fi mamă. Solomon a chemat pe un soldat cu hangerul şi i-a poruncit: „Taie pruncul pe din două. Dă jumătate unei femei, cealaltă jumătate alteia." Una din femei a consimțit, mulțumită. Cealaltă însă a spus: „Decât să-l tăiați, mai bine dați-l ei întreg şi sănătos!" – „Aceasta este mama adevărată!" a exclamat Solomon.

Noul Testament, crezul fundamental al creştinilor, cuprinde texte ce relatează în special viața lui Isus, în versiunea celor patru evanghelişti: Matei, Marcu, Luca şi Ioan. Momentele de vârf sunt: Naşterea lui Isus din Fecioara Maria prin lucrarea Duhului Sfânt, copilăria şi tinerețea, botezul, intrarea în Ierusalim, patimile şi răstignirea Sa, coborârea în mormânt şi Învierea, în a treia zi, după Scripturi, înălțarea la cer. Cât a fost printre oameni, Isus a săvârşit multe minuni, vindecând orbi, slăbănogi, demonizați şi chiar ridicând pe unii din moarte, cum a fost Lazăr. El a rostit pilde sau parabole ca: *Lucrătorii tocmiți la vie, Cele zece fecioare, Întoarcerea fiului risipitor, Banul văduvei, Talanții, Samariteanul milostiv, Semănătorul.*

Culegerea de imnuri *Avesta* aparține literaturii vechi persane.

În India s-au creat în limba indiană cultă două epopei, *Ramayana* şi *Mahabharata*, care povestesc faptele de vitejie ale unor eroi, şi *Vedele (Cărțile adevărului)*, imnuri socotite sfinte.

Imnurile vedice (Vedele) reprezintă cel mai vechi text de limbă sanscrită şi totodată şi cel mai de prestigiu monument scriitoricesc al culturii şi literaturii indiene. El reflectă perioada istorică de la începutul mileniului al II-lea î. Hr., când asupra populației băştinaşe (dravidienii) se năpustesc triburile cuceritoare ale arienilor. Dravidienii sunt supuşi şi cuceritorii, devenind clasă stăpânitoare, vor impune celor supuşi cultul zeului Brahma. Potrivit acestuia va urma şi împărțirea societății indiene în caste.

Vedele (veda înseamnă cunoaştere) cuprind patru mari colecții de texte: *Rig-Veda, Sama-Veda, Yajur-Veda* şi *Atharva-Veda.*

Rig-Veda (Veda strofelor) reflectă perioada cuceririi Indiei de către arieni. Ea cuprinde peste o mie de imnuri împărțite în zece cercuri (capitole), destinate a fi recitate de către preot, care executa ceremonia sacrificiului în cursul ritualului vedic. *Sama-Veda* (Veda melodiilor) constituie o redistribuire a materialelor din Rig-Veda sub forma cantilenelor. Cel însărcinat cu executarea melodiilor în cadrul ritualului era preotul. *Yajur-Veda* era Veda formulelor sacrificiale, textul fiind o formulă mixtă (amestec de proză şi vers) şi era murmurat de preot în timpul ceremonialului. *Atharva-Veda* (Veda vrăjilor) a fost introdusă mai târziu. Ea intra în competența preotului vrăjitor sau preotul focului.

Iată câteva din versurile cele mai semnificátive ale Rig-Vedei, în traducerea lui Ion Larian Postolache:

„Atunci nici Neființă n-a fost şi nici ființă,
Căci nu era nici spațiu, nici cer, şi nici stihie,
Avea stăpân şi margine pe-atuncea Universul?
Avea adânci prăpăstii? Dar mare? Nu se ştie."

(Imn creațiunii)

„Şi acum, când simt în mine sfânta binecuvântare,
Să vestim în imnuri lumea despre zei şi al lor rost,
Poate că viitorimea n-are să mai fie-n stare,
Să mai răscolească vremea ca să afle cum a fost".

(Către zei – cântecul creațiunii)

Pentru a înțelege şi alte versuri e necesar să prezentăm pe câțiva din zeii care erau adorați în India. Ne putem da seama că mitologia indiană este şi ea, ca şi cea greacă, extrem de bogată şi imaginativă.

Potrivit acesteia, şi faptului că cele mai multe imnuri evocă pe Indra, s-ar părea că acesta este zeul cel mai important, cel care a prezidat victoria arienilor asupra băştinaşilor. El reprezintă forţa, energia sub toate aspectele ei, este mânuitor al fulgerului, îşi trage forţa din libaţia Somei, licoare vrăjită ce îi conferea nemurirea şi forţa magică. Indra stătea astfel în fruntea zeilor care combăteau şi învingeau pe demonul Vetra.

„Tu faci să curgă apele la vale,
Şi ai zdrobit balaurul avan,
Tu, Indra, eşti acel întâi născutul,
Şi nu ai pe măsura ta duşman.
Tu ai din plin tot ce e bun pe lume,
Iar noi te-mbrăţişăm ca pe-un odor;
– Celor nevolnici, corzile la arcuri,
La glasul tău, în două frânge-s-or".
(Către Indra, imn atribuit poetului Sudas Pijavana)

Rivalul lui Indra ca rege al panteonului vedic este Varuna, căruia i se atribuie primatul nu pentru forţă, ci pentru ideea de ordine şi echilibru cosmic şi moral. Varuna capătă dimensiunile unei divinităţi lunare de care sunt legate ploile şi fertilitatea. Virtuţile lunare îl apropie pe Varuna de Yama, stăpân peste sufletele celor morţi şi îl înrudesc până la identificare cu cel care va deveni în textele brahmanilor realitatea mitică supremă, Soma, care are virtuţi similare cu Agni. Alte două zeităţi importante (fraţi buni cu Varuna) sunt Mitra (zeul contractelor şi al legămintelor) şi Aryaman (păzitorul divin al legăturii matrimoniale). Iată şi un imn închinat lui Varuna:

„Vreau să cânt un imn de slavă, ce-ajungând la cer să-i facă
Bucurie lui Varuna, când la el s-o duce-n zbor,

El, acel ce-a-ntins pământul, cum o piele măcelarul,
Soarele sub paşi să aibă pe măsura lui covor."

(Lui Varuna)

Imnurile vedice continuă şi azi să intereseze şi să încânte prin frumuseţea versului şi profunzimea gândirii. Ele sunt o carte de căpătâi, o capodoperă a literaturii antice, o contribuţie de seamă la patrimoniul culturii antichităţii.

Cea mai reprezentativă operă a Chinei antice este *Cartea Cântecelor*, culegere de cântece realizată de filozoful Confucius, în care sunt surprinse imagini din viaţa poporului chinez în antichitate. De altfel chinezii au excelat şi în domeniul filozofiei, remarcându-se faţă de celelalte popoare ale Orientului antic. Spre sfârşitul epocii antice s-au impus două curente filozofice: daoismul, având ca întemeietor pe Lao-Ţî (sfârşitul secolului al VII-lea şi începutul secolului al VI-lea) şi confucianismul, întemeiat de Confucius (mijlocul secolului al VI-lea şi începutul secolului al V-lea). Daoismul susţine că totul este în continuă transformare şi mişcare, dar ca şi budismul indian, care va fi adoptat şi de chinezi, îndeamnă la pasivitate şi acceptarea destinului. Doctrina lui Confucius se întemeiază pe ideea de respect şi omenie, pentru omul merituos, fidel şi muncitor, care respectă şi slujeşte valorile tradiţionale. Învăţătura sa pune temei pe cugetarea ce emană din înţelepciunea poporului, exprimată în expresii de genul: „Ceea ce nu-ţi doreşti ţie să nu faci nici altuia!" sau „ Ceea ce doreşti să înfăptuieşti să fie întotdeauna folositor oamenilor!"

ŞTIINŢA

În Orientul antic au apărut şi s-au dezvoltat bazele ştiinţelor moderne: matematica, medicina, chimia, astronomia. Primele cunoştinţe ştiinţifice sunt izvorâte din necesităţile zilnice. Egiptenii au dovedit

temeinice cunoştinţe de arhitectură, geometrie, matematică: sistemul zecimal, cele patru operaţii fundamentale ale aritmeticii, ridicarea la pătrat, extragerea radicalului, suprafaţa cercului şi valoarea lui aproximativă. Pentru a îmbălsăma morţii au dovedit pricepere în domeniul anatomiei, medicinii şi chimiei. Au observat cerul pentru a cunoaşte perioada de revărsare a Nilului, succesiunea anotimpurilor, dobândind cunoştinţe de astronomie. Preoţii egipteni au alcătuit o hartă a cerului şi un calendar.

Învăţaţii din Mesopotamia şi-au dat seama că trebuie prevăzută perioada inundaţiilor pentru a se lua măsuri. Au reuşit să stabilească măsurile de lungime şi greutate, precum şi pe cele de timp: anul a fost împărţit în 360 de zile, zilele în ore, orele în minute, minutele în secunde. I-a preocupat matematica, ajungând să socotească folosind numere foarte mari şi întocmind o tablă a înmulţirii până la 180 000.

Matematicienii din Babilon au pus bazele algebrei, cunoşteau regulile de extragere a rădăcinii pătrate şi cubice.

Medicii erau pricepuţi în cunoaşterea cauzelor unor boli şi stabilirea tratamentului necesar şi făceau intervenţii chirurgicale.

De numele fenicienilor sunt legate tehnica de construire a navelor şi lărgirea orizontului geografic.

Indienilor antici le datorăm cifrele arabe (aduse în Europa de arabi). În India şi China se preparau medicamente din diferite ierburi. În China au fost sistematizate cunoştinţele agricole şi s-a elaborat primul tratat de agronomie cunoscut în istoria lumii. Tratatul conţinea metode de îngrăşare a pământului şi explica în ce consta asolamentul şi necesitatea aplicării lui.

Încă din mileniul al III-lea î. Hr. chinezii studiau soarele, luna şi stelele. Ceasul de apă şi cadranul solar – primele instrumente de calcul al timpului – aparţin Chinei. Încă din mileniul I î. Hr., cunoscând diferitele constelaţii, chinezii puteau stabili echinocţiul. Au împărţit anul în patru anotimpuri, au întocmit calendarul. Astronomii chinezi

au stabilit pentru prima dată în lume un catalog astral, conţinând 800 de stele. Chinezii au inventat acul magnetic, praful de puşcă şi hârtia produsă din cârpe de mătase.

ARTA

Egiptului îi sunt caracteristice piramidele (mormintele faraonilor), dintre care se impune piramida faraonului Kheops de lângă Gizeh. Prin monumentalitate, echilibru şi simţ artistic, piramida lui Kheops este trecută pe drept cuvânt în rândul celor şapte minuni ale lumii antice. Înaltă de 146 metri şi cu baza de 230 metri, ea a fost construită în decurs de 30 de ani. Au fost necesare peste 2 milioane blocuri de granit, iar tehnica în care s-a lucrat rămâne şi astăzi o enigmă. La construirea acestui gigantic monument au lucrat sute de mii de ţărani şi sclavi.

Un alt monument celebru, aflat în imediata apropiere a piramidei amintite, este Sfinxul. Cioplit dintr-o singură stâncă, Sfinxul se prezenta ca o statuie masivă, având trupul jumătate om şi jumătate leu. El simboliza în felul acesta puterea faraonului.

Templele şi palatele de dimensiuni uriaşe constituie al doilea element caracteristic al arhitecturii egiptene. Renumite sunt templele ridicate în cinstea zeului Amon (Ra): cel de la Luxor şi cel de la Abu-Simbel, numit Ramaseum.

Primul se întinde pe un spaţiu de 5000 m^2. Observăm ca un element caracteristic şi de detaliu arhitectonic faptul că toate coloanele sunt uniforme şi au înfăţişarea unui snop de papirus sau cu capitelul sub forma florii de lotus. La intrarea în Ramaseum străjuie două statui uriaşe ale lui Ramses al II-lea. În momentul de faţă, statuile au fost mutate într-un loc mai ferit de revărsările Nilului deoarece, după construirea digului de la Asuan, apa fluviului s-a ridicat mult.

Egipt: Marele Sfinx, Gizeh, dinastia a IV-a

Obeliscul este de asemenea o construcție ce apare în Egipt, dar care se va mai întâlni și în alte state antice. Se caracteriza prin suplețe și eleganță.

Impresionante sunt și sculptura și pictura Egiptului, prin monumentalitatea, dar și prin frumusețea figurilor umane, a scenelor de viață sau mitologice.

În Mesopotamia erau caracteristice ziguratele, temple cu șapte etaje și scări exterioare. Etajele își micșorau proporția pe măsură ce urcau. La ultimul nivel era altarul, destinat oficierii cultului religios. Fiecare etaj era colorat diferit, încât de departe ansamblul coloristic imprima construcției un aspect impresionant. Se pare că legenda Turnului Babel a fost inspirată de un asemenea zigurat.

Arta feniciană a fost mai puțin originală și mai mult influențată de cea a popoarelor din jur, cu precădere cea siriană (în care aproape s-a încadrat), egipteană, mesopotamiană, persană și cea a evreilor. Alături de alfabet, care își are originea în Fenicia, fenicienii au excelat în domeniul arhitecturii. Încă din epoca bronzului, marile orașe feniciene, printre care Byblos, Sidon, Tyr, care-și dispută pe rând hegemonia, prezintă construcții frumoase și suple, de mare rafinament artistic. Casele din Tyr, de pildă, unele adevărate palate, aveau de regulă șapte etaje, prevăzute cu balcoane. Străzile Tyrului erau pavate și se pare că exista și canalizare, amintind de civilizația din insula Creta.

În orașele feniciene antice s-au găsit ruine ale unor mari sanctuare. Astfel, templul din Amrit, care datează cam din secolul al V-lea î. Hr., era constituit dintr-o mare incintă și cuprindea un bazin sacru, la origine umplut cu apă și care avea dimensiunile de 48 m lungime și 38 m lărgime. În centrul bazinului se ridică o capelă cubică, deschisă în partea anterioară, probabil pentru a păstra obiectul cultului, ridicat pe un podium de circa cinci metri lățime și terminată cu o cornișă de tip egiptean. În fața capelei au fost descoperite două baze de coloane.

Fenicienii (puni, cum erau numiţi de romani în perioada de după cucerirea lor de către marele imperiu), care au fost marinari vestiţi, au dus pretutindeni în Marea Mediterană, în teritoriile colonii create sau în cele doar ocupate de ei, în Cartagina, Sicilia, Corsica şi Sardinia, semnele creaţiei artistice.

Maniera de a lucra a artiştilor fenicieni se întâlneşte în arta egipteană sau a altor popoare antice. Desigur, cel mai reprezentativ exemplu care demonstrează contribuţia meşterilor fenicieni la compunerea artei altor popoare îl constituie celebrul Templu din Ierusalim, clădit în timpul regelui Solomon.

Templul lui Solomon a fost înălţat în Israel şi aparţine arhitecturii ce s-a manifestat în Palestina, dar la construirea lui au lucrat meşteri fenicieni. Acest palat avea în faţa lui o curte, în care se aflau altarul pentru sacrificii şi aşa-numita „mare de bronz", o cadă imensă pentru apa sfinţită. Poarta templului era străjuită de două coloane, tot din bronz. Edificiul consta din trei părţi succesive: un vestibul pătrat; un spaţiu central gol, dreptunghiular, cu altarul de aur pentru mirodenii şi masa de cedru pentru pâinea ce urma a fi sfinţită; „preasfântul", un spaţiu gol, pătrat, întunecos, la care se ajunge printr-o uşă acoperită de o draperie şi în care se păstra chivotul sfânt. De jur împrejurul sanctuarului erau camere, pe trei planuri.

El se ridica pe o terasă întinsă şi era înconjurat de două ziduri acoperite cu plăci de cedru aurite. Fiind construit din piatră şi cedru, materiale folosite şi în Egipt şi Fenicia, prin ansamblul arhitectonic, prin sălile artistic decorate ce îl compun, Templul lui Solomon prezenta originalitate şi era o capodoperă de arhitectură antică.

În Persia a rămas vestit palatul lui Darius din Persepolis, aşezat pe o terasă înaltă, sfidând parcă timpul cu măreţia sa. Demnă de remarcat este fineţea execuţiei pereţilor interiori, acoperiţi cu cărămizi smălţuite şi cu reliefuri reprezentând animale (de regulă tauri înaripaţi), luptători, scene de vânătoare sau de război, motive ce se întâlnesc şi pe ceramica iraniană antică.

În India s-a creat una din cele mai bogate arte din aria statelor Orientului antic, putând rivaliza foarte uşor cu arta Egiptului. Desigur, ca şi în cazul artei egiptene sau a altor state ale antichităţii, în prim plan se situează arhitectura. Întrucât concepţia religioasă a fost foarte puternică, faptul acesta a determinat şi preponderenţa arhitecturii cu funcţie religioasă. De aceea, construcţiile caracteristice sunt locaşurile de cult, adică templele. Există patru tipuri de construcţii religioase: stupa, templele hipogee, templele din lemn şi coloana-amintire. Stupa este cea mai complexă operă arhitecturală. Ea se compune din-tr-un ansamblu de construcţii dominat întotdeauna de cea mai importantă dintre ele, monumentul funerar. În partea superioară a stupei se păstrau rămăşiţele pământeşti ale unui renumit personaj popular, înţelept şi socotit sfânt. Statuia personajului se afla în sanctuar, deasupra căruia se înălţa o imensă cupolă: Cel mai vechi tip de stupă se găseşte la Sanchi. Construcţia s-a făcut în timpul celebrului rege Aşoka (sec. al III-lea î. Hr.), când India a cunoscut în general o mare înflorire (un fel de „renaştere aşokiană").

Templele hipogee sunt vechi clădiri indiene săpate în stâncă. Acestea au o singură intrare, iar interiorul este împărţit în numeroase încăperi numite caitya. Cele mai cunoscute temple hipogee se află în localitatea Elefanta.

Stupele şi templele hipogee sunt din piatră. Indienii au construit însă şi temple din lemn în formă de prismă înaltă şi cu acoperişul ascuţit. Este tipul de pagodă (ca de exemplu „pagoda elefantului" din templul de la Elefanta) care va găsi maxima afirmare în arta chineză. Cele mai cunoscute sunt pagodele Djagannath din Puri, închinate zeului Vişnu şi zeului Şiva. Desigur că pagode s-au construit şi din piatră sau cărămidă. Coloana-amintire era ridicată în cinstea unui personaj sau eveniment de seamă şi se aseamănă cu obeliscurile egiptene. Coloane-amintire s-au găsit şi în cadrul stupelor, dar şi în afara lor. În partea superioară, coloanele-amintire reprezintă eroi le-

gendari, oameni de seamă sau animale socotite sfinte, ca lei, elefanţi. Cele mai multe (peste 36) s-au ridicat tot în vremea regelui Aşoka şi sunt de regulă închinate lui Buda.

Arta chineză (alt mare centru al Extremului Orient de cultură şi civilizaţie neîntreruptă) are o vechime de secole. Tradiţiile au fost păstrate şi aici cu sfinţenie, fiind transmise din generaţie în generaţie.

Dacă putem afirma (pe baza surselor arheologice indiscu-tabile) că pe teritoriul Chinei s-au descoperit unele din cele mai vechi urme de vieţuire umană, cultura şi civilizaţia pot fi uşor urmărite cam din mileniul al III-lea î. Hr. Iar arhitectura veche chineză cunoaşte aspectele ei caracteristice, originale mai cu seamă în mileniul I î. Hr., în epoca de înflorire a Imperiului chinez.

Construcţiile caracteristice pentru chinezi sunt pagodele, întâlnite, cum am văzut, şi în arhitectura indiană. Este greu a şti care a fost ţara model în această privinţă. Cert este că, fiind aşezate în aceeaşi uriaşă regiune geografică, stilul în construcţii a iradiat pe o arie mai vastă, care a cuprins şi alte state vecine, dar a căror cultură nu a ajuns la valoarea celor chineze şi indiene. Mai mult, influenţele sau similitudinile au fost atât de puternice, încât elementele acestora se pot include organic în cele două mari tipuri de culturi. De exemplu, cele care s-au manifestat în Pakistan, Mongolia, Cambodgia, Birmania, Indonezia, Iava, Ceylon sau chiar Japonia. De altfel, în toate aceste ţări s-a răspândit cultul zeului Buda.

Referitor la pagode, ca şi la templele vechi chineze, acestea nu au supravieţuit timpului ca cele din India. Explicaţia constă în faptul că meşterii chinezi au folosit ca material de construcţie cărămida şi lemnul (în special cel de bambus). Au rămas însă ruinele şi deci, prototipurile lor, care au putut fi reconstituite în epoca medievală şi modernă, încât s-au păstrat astfel nealterate tradiţiile.

Construcţiile chineze – temple, palate, poduri, porţi monumentale – se caracterizau pe de o parte prin masivitate (înălţime impre-

sionantă), dar şi supleţe şi eleganţă. Oraşele erau aşezate de regulă în trepte, iar construcţiile, prin tipul de pagodă (cu colţurile acoperişului în formă de arc) păreau o dantelărie imensă ce îşi etala splendoarea pentru a încânta cele mai exigente priviri.

Un tip de construcţie care defineşte arhitectura chineză este monumentul funerar. Era vorba despre o cameră sub pământ unde erau depuse rămăşiţele pământeşti ale defunctului. În partea superioară a construcţiei era situat templul, unde se oficiau rugăciuni în memoria celor dispăruţi.

Monumentul care atestă cel mai bine puterea şi valoarea arhitecturii este Marele Zid Chinezesc, destinat apărării imperiului de atacurile repetate ale popoarelor mongole. Dacă socotim că acest zid avea o lungime de 4000 km şi era atât de gros, încât permitea trecerea a 6-7 călăreţi unul lângă altul, avem în faţă o altă minune a istoriei antichităţii, unică prin proporţiile sale. Construirea a început în sec. al III-lea î. Hr. şi a continuat în secolele următoare, fiindu-i adăugate în permanenţă prelungiri, turnuri de apărare şi metereze.

Ca şi în cazul artei indiene (sau a tuturor popoarelor antichităţii), sculptura şi pictura chineză erau subordonate arhitecturii şi destinate a spori frumuseţea construcţiei. Abia târziu, în evul mediu, Renaşterea va detaşa pictura şi sculptura de arhitectură, făcându-le genuri separate.

Sculptura decorativă împodobea templele, palatele, porţile cetăţilor, monumentele funerare. Din secolul al II-lea d. Hr. chinezii au început să practice sculptura unor figurine în bronz, jad (piatră dură, semipreţioasă, translucidă şi colorată în nuanţe diferite, de mare efect) şi apoi şi în fildeş. Demn de remarcat este faptul că la artiştii chinezi meşteşugul sculpturii se transmitea din tată în fiu, din generaţie în generaţie. La un bibelou de jad lucrau de pildă 3-4 generaţii. Cele mai de seamă sunt sculpturile reprezentând pe zeul Buda şi aşa-numita „Zeiţă între flori".

Pictura chineză se caracterizează prin aceea că, la început, a fost practicată împreună cu caligrafia pe o pânză specială, pe mătase şi hârtie.

Tema predilectă a picturii chineze era peisajul, dar şi florile şi păsările. Cel mai cunoscut pictor al Chinei antice din secolul al III-lea a fost Tsao-Fuh-King, remarcat prin peisaje pline de lirism, dragoste de viaţă, dar şi dinamism.

China excelează şi în artele decorative. Ceramica pictată reprezenta motive geometrice sau animale sfinte (dragonul, leul, câinele Fa, tigrul, broasca ţestoasă). Într-o fază mai avansată apare figura lui Buda.

Astfel, alimentată din talentele native ale poporului chinez, cultura Chinei antice va aduce o mare contribuţie, alături de cea indiană, la îmbogăţirea patrimoniului culturii universale, lăsând o bogată moştenire evului mediu şi pentru popoarele Europei.

Sculptura şi pictura indiană sunt menite să înfrumuseţeze templele. Influenţa artei sale s-a răspândit până în Orientul îndepărtat, unde s-au creat opere de valoare excepţională. Basoreliefurile reprezintă zei, lei înaripaţi, animale fantastice, oameni. O temă deosebită este cea a reprezentării dansului, cum ar fi dansurile executate de fecioarele cereşti legendare „Apşaras“. Pictura murală reprezintă scene religioase din viaţa lui Buda, dar şi arborele sfânt şi bambusul, taurul şi elefantul sfânt.

Mai târziu, influenţaţi de persani sau de mongoli, indienii excelează şi în arta miniaturilor. Vor trece de asemenea, treptat, de la temple la construcţii laice, palate, la împodobirea cărora se va folosi mult aurul.

GRECIA ANTICĂ
(Mitul)

1. Vechii locuitori ai Eladei

Grecia, numită în antichitate Elada, este una din acele țări care îmbină în chip fericit o natură încântătoare cu o istorie zbuciumată. Situată în partea cea mai de sud a Peninsulei Balcanice, Elada era scăldată de apele mărilor: Mediterană, Egee şi Ionică. Grecia continentală, prin specificul natural, prezintă trei regiuni distincte: nordul Greciei, cu provinciile Epir şi Tesalia, străbătut de munții Pindului în care se află vârful Olimp, strălucind în soare cu zăpezile sale netopite până târziu în miezul verii; Grecia de mijloc, în care s-au impus cu deosebire două provincii: Atica – unde va domina cetatea Atena şi Beoția, cu capitala la Teba. Trecerea din Grecia de nord în cea de mijloc se făcea prin defileul istoric de la Termopile. Trecerea în cea de a treia regiune – Grecia de sud (Pelopones) – se făcea prin istmul Corint – o fâşie îngustă de pământ. Aici, în provincia Laconia, va fi vestită în timp cetatea atât de temută a Spartei.

În pământul bun al Greciei rodeau plantele mediteraneene: lămâiul, portocalul, măslinul, vița de vie. Grânele erau puține şi de aceea grecii au pornit de timpuriu să cucerească alte ținuturi, pentru a le lua de acolo. Marea le oferea orizonturi noi, țărmurile crestate i-au ajutat să-şi făurească porturi ca: Atena, Pireu, Corint, Argos, Chalkis. Şi-au construit corăbii şi au devenit „cetățeni ai mărilor“. Insulele din jur: Creta, Eubeea, Cipru, Rodos, Chios, Paros, Lesbos, Delos şi altele formau Grecia insulară.

Munţii erau plini de bogăţii: aur, argint, fier, marmură de cea mai bună calitate. Aveau ateliere meşteşugăreşti producătoare de mărfuri. Corăbiile aşteptau în porturi gata să ridice ancora.

Dar realitatea istorică ne dezvăluie faptul că elenii n-au fost cei mai vechi locuitori ai Eladei. Cu mult timp înainte, în epoca de piatră şi apoi a bronzului, atât în peninsulă, cât şi în insule trăia o populaţie numită pelasgi sau preeleni.

Prima civilizaţie importantă a bronzului au făurit-o locuitorii insulei Creta. Aşezaţi în mijlocul mării, cretanii au devenit de timpuriu marinari pricepuţi. Ei aveau strânse legături comerciale cu Egiptul şi Fenicia. Pe la anul 2000 î. Hr. îşi impuseseră supremaţia pe mare. La început, cretanii s-au ocupat cu agricultura, grădinăritul, păstoritul şi pescuitul. Treptat se înfiripă şi se dezvoltă meşteşugurile: vasele erau împodobite cu aleasă măiestrie artistică; din aur şi bronz făureau podoabe de rară frumuseţe. Cretanii utilizau o scriere originală, aşa cum vădesc numeroasele tăbliţe descoperite cu prilejul săpăturilor. Capitala Cretei, oraşul Cnossos, care devine şi cel mai important centru meşteşugăresc, avea impresionante palate decorate cu picturi de o frumuseţe uimitoare. Descoperitorul acestor vestigii, arheologul englez Arthur John Evans, l-a numit pe cel mai mare şi cel mai înzestrat cu opere de artă, „palatul lui Minos".

Această importantă civilizaţie, ca şi istoria politică a Cretei, vor fi întrerupte de invazia triburilor elene.

2. Noii cuceritori. Scurtă istorie a Greciei antice

Timp de 800 de ani (2000–1200 î. Hr.), pe teritoriul bătrânei Elade s-au aşezat în valuri succesive, venind dinspre Dunărea de mijloc, triburile elenice. Legenda spune că numele de eleni vine de

la Helen, cel care, în concepția acestor triburi, era fiul primului om. Principalele triburi au fost aheii, ionienii şi dorienii.

Primii au venit aheii, începând cu anul 2000 î. Hr. Au trecut prin Grecia de nord şi cea de mijloc şi s-au aşezat în sud, unde au pus bazele unei civilizații strălucite, cu centrul la Micene – civilizația miceniană. Aheii erau conduşi de mici regi (bazilei), care se sprijineau în conducere pe aristocrație. În urma descoperirilor arheologului german Heinrich Schliemann a reieşit că cetatea Micene era înconjurată de ziduri puternice, încât putea fi bine apărată. Intrarea în cetate se făcea prin „poarta leoaicelor". La Micene s-au găsit fragmente de ceramică, obiecte de bronz şi aur şi s-a constatat că civilizația miceniană a fost influențată de cea cretană, cu care aheii intraseră în contact încă de pe la anul 1700 î. Hr.

În jurul anului 1500 î. Hr. a început migrația ionienilor. Aceştia s-au aşezat în provincia Atica, dar şi în insule şi pe coasta Asiei Mici.

Ultimii, dorienii, războinici înverşunați, au migrat în secolele XII–XI î. Hr., ajungând în Pelopones, unde au distrus civilizația miceniană. Totuşi au întemeiat oraşul Sparta şi au adus cu ei, ca un factor de progres, meşteşugul prelucrării fierului. În încercarea de a cuceri noi teritorii, aheii au plecat pe corăbii spre coasta Asiei Mici, unde pe țărmul de nord au asediat bogata cetate Troia, pe care au încercat să o cucerească. Războiul acesta a devenit celebru prin epopeea lui Homer, *Iliada*, o genială operă a lumii antice. Triburile elenice, care s-au aşezat pe teritoriul Greciei şi în insule, au supus populația găsită aici, iar din amestecul lor cu autohtonii s-a format poporul elen (grec, de la numele unuia din triburile elene).

În secolul al XI-lea î. Hr. elenii se formaseră pe deplin ca popor, fapt ce se desprinde din chiar cele două poeme de mare valoare literară ale legendarului Homer (cuvânt care în greceşte înseamnă „cel orb"). Tot din opera lui Homer aflăm multe despre societatea greacă a acelei vremi, care se pregătea să treacă la sclavagism. Se vor impune acum în lumea elenă două cetăți vestite: Sparta şi Atena.

SPARTA

Sparta s-a format în secolul al VIII-lea î. Hr. prin cucerirea provinciei Laconia din Pelopones de către dorieni şi în special de către cei mai războinici dintre ei, spartanii. Aceştia au supus pe aheii rămaşi aici, întemeind statul spartan, care de la început a fost aristocratic, sclavagist şi militar.

Spartanii numărau abia 9000 de oameni. Pentru a-i putea stăpâni pe ahei, transformaţi în hiloţi (sclavi), şi pe perieci (oameni liberi), şi-au menţinut permanent organizarea militară. Fiilor de spartani li se făcea o educaţie extrem de severă, menită să le întărească rezistenţa fizică, să deprindă mânuirea armelor, să-i facă necruţători. Copiii spartani care la naştere prezentau deficienţe erau aruncaţi de pe stânca Tarpee în prăpastie. Educaţia copiilor se făcea în afara familiei şi era o continuă pregătire de luptă. Ei erau învăţaţi să se exprime foarte pe scurt şi precis (laconic) şi să nu aibă sentimente de milă. Spartanii or-ganizau adesea atacuri de noapte, ucigând şi înspăimântând pe supuşii hiloţi, care nu aveau nicio apărare. De aceea spartanii erau foarte urâţi de cei pe care îi supuneau şi care se răsculau adesea.

În fruntea Spartei erau doi regi *(bazilei),* care aveau funcţii militare şi religioase. Sfatul bătrânilor *(gerusia),* format din 28 de membri în vârstă de peste 60 de ani aleşi pe viaţă din rândurile aristocraţiei spartane, avea rolul cel mai important. Adunarea poporului *(apella),* formată din spartani în stare să poarte arme, întruniţi o dată pe lună, aprobau sau respingeau legile prin aclamaţii. Periecii şi hiloţii nu aveau drepturi.

ATENA

Atena a avut o altă structură. La începutul vieții de stat, aristocrații (eupatrizii) dețineau puterea. Din rândurile lor se alegeau nouă arhonți (conducători), care își exercitau funcția pe timp de un an. Adunarea poporului era lipsită de importanță. Sclavii proveniți din datornici și prizonieri de război erau folosiți la munci grele.

Atena avea un regim aristocratic sclavagist. Treptat, s-au ridicat împotriva acestui regim și pentru drepturi oamenii liberi: agricultori, meșteșugari, negustori, numiți într-un cuvânt „demos" (popor).

Oameni luminați ai Atenei, prin reforme, au contribuit la întărirea demosului și la transformarea regimului politic în democratic sclavagist. Așa au fost reformele lui Solon și Clistene. Astfel, în Atena, datorită regimului democratic, a înflorit economia și statul atenian a devenit o mare putere maritimă. În Atena au cunoscut o mare înflorire artele și știința. În secolul al V-lea î. Hr., statul atenian a ajuns la cea mai mare înflorire în timpul lui Pericle, unul din cei mai de seamă bărbați politici ai Greciei. Vremea lui e socotită pe drept „secolul de aur".

MAREA COLONIZARE GREACĂ

Între secolele VIII–VI î. Hr. are loc în Grecia fenomenul întemeierii de colonii pe țărmuri și ținuturi din afara lumii elene, datorat nevoii de a compensa lipsa de pământ, de materii prime și piețe de desfacere. Orașele-state grecești care formau colonii se numeau metropole (orașe-mamă) și cele mai importante au fost: Miletul în Asia Mică, Corintul și Megara. Așezările noi se numeau colonii, erau

organizate după modelul metropolei şi întreţineau cu aceasta strânse legături comerciale, religioase şi culturale. Principalele colonii greceşti au fost: Siracuza (în Sicilia), Neapolis şi Tarent (în sudul Italiei, care, pe atunci, datorită numărului mare de colonii greceşti, se numea Grecia Mare), Massilia (în sudul Franţei), Naukratis (în Egipt), Bizantion (viitorul Constantinopol) şi pe ţărmul dobrogean al Mării Negre: Histria, Tomis (Constanţa), Callatis (Mangalia).

În secolul al VI-lea î. Hr., în lumea greacă s-au dezlănţuit războaie crâncene. Mai întâi s-a desfăşurat războiul peloponeziac, numit astfel deoarece majoritatea operaţiunilor militare s-au desfăşurat în regiunea Peloponesului, între Sparta şi Atena, pentru hegemonie în lumea greacă. În final, ieşind victorioasă, Sparta a distrus regimul democratic sclavagist al Atenei şi şi-a impus supremaţia asupra statelor greceşti. Războiul a secătuit însă puterea statelor greceşti şi le-a slăbit unitatea, astfel având să înfrunte o nouă primejdie: expansiunea marelui Imperiu persan.

În anul 490 î. Hr. vestitul Darius I, fiul lui Hystaspe, trimite împotriva grecilor o mare armată de uscat şi o flotă puternică. Bătălia s-a dat la Maraton, localitate situată la 40 km de Atena. În faţa perşilor s-a aflat numai statul atenian. Dar „eroul de la Maraton", Miltiade, a condus pe greci spre victorie. Un soldat atenian a alergat de la Maraton la Atena pentru a duce vestea celor din cetate, care aşteptau cu speranţă în piaţa publică. Ajuns aici a rostit cu ultimele puteri: „Am învins" şi s-a prăbuşit mort. În amintirea acelui soldat se va institui cea mai grea probă a jocurilor olimpice, Maratonul.

În anul 480 î. Hr. perşii au revenit cu o armată şi mai numeroasă. Ei au reuşit să ajungă până la trecătoarea Termopile, unde regele spartan Leonida, care comanda armata aliată, le-a barat trecerea, producându-le mari pierderi, până când un trădător a arătat perşilor o cale prin care să-i atace din spate. Leonida şi-a dat seama că armata greacă ar fi fost distrusă dacă continua lupta şi a ordonat retragerea.

A rămas însă, cu 300 de hopliți să acopere retragerea. Lupta a fost crâncenă, cei 300 de soldați, împreună cu comandantul lor, au murit până la unul. Numai aşa perşii au reuşit să treacă în Grecia de mijloc. Acum rolul principal a revenit Atenei, care, având o flotă puternică, a învins flota persană în strâmtoarea de la Salamina. Înfrânți, perşii se retrag, lăsând grecilor victoria.

Cumplitele războaie pustiiseră economia, slăbiseră puterea de rezistență a grecilor. De aceasta a profitat statul macedonean din nord, care se ridicase la putere în timpul regelui Filip al II-lea. Mare comandant militar şi diplomat, Filip voia să formeze un imperiu întins rezultat din cucerirea Greciei şi apoi a întregului Orient. Unificând statul macedonean şi organizând armata în sistemul falangelor macedonene, profitând de lipsa de unitate a statelor greceşti, Filip al II-lea reuşeşte să cumpere cu bani pe unii din conducătorii grecilor după formula: „Nici o cetate nu va rezista unui măgar încărcat cu desagi plini de aur". Au fost însă şi mari patrioți printre greci, ca oratorul Demostene, care încerca să-i convingă pe compatrioții săi de necesitatea unirii grecilor, ca odinioară împotriva perşilor, deoarece Filip al II-lea era un cotropitor, ca şi Darius. Aceste discursuri au rămas celebre sub numele de *„Filipice"*.

În bătălia de la Cheroneea din anul 338 î. Hr. armata greacă este înfrântă, fapt care însemna pierderea independenței Greciei şi începutul hegemoniei Macedoniei.

Prin „Liga de la Corint" în care intrau toate statele greceşti în afară de Sparta, acestea recunoşteau pe Filip al II-lea drept conducătorul luptei împotriva Imperiului persan.

În anul 336 î. Hr. Filip al II-lea este asasinat, la tronul Macedoniei urmând fiul său, Alexandru, în vârstă de 20 de ani. Grecii s-au răsculat, crezând că se vor elibera, dar tânărul rege îi aduce repede la supunere.

Alexandru Macedon

Începe apoi pregătirea unei mari expediții de pedepsire a Imperiului persan. Înainte de a porni spre Orient, întreprinde o scurtă incursiune, în anul 335 î. Hr., la nordul Dunării, împotriva geto-dacilor, unde soldații macedoneni își fac loc cu sulițele printre spicele înalte din câmpie, ceea ce dovedește că ocupația de căpetenie a geto-dacilor, care și-au apărat cu străşnicie pământul, era agricultura.

Expediția împotriva perşilor, deosebit de crâncenă, e încununată de biruință. Cele mai însemnate bătălii au fost: la râul Granicus (334 î. Hr.), în urma căreia toate cetățile greceşti de pe țărmul Asiei Mici au fost eliberate; la Issos (333 î. Hr.), care aduce cucerirea Feniciei, Palestinei şi Egiptului, la Gaugamela (331 î. Hr.), prin care cade Babilonul şi Suza. Darius al III-lea Codomanul este ucis de satrapul Bactriei, Bessos, şi Alexandru Macedon devine regele Persiei. Ajunsese la hotarele Indiei. Dar soldații, plecați de mult de acasă, bolnavi şi înfometați, au refuzat să mai lupte. Alexandru cel Mare a fost nevoit să poruncească întoarcerea şi s-a stabilit la Babilon, care a devenit capitala imperiului întins din Egipt până la hotarele Indiei. Moartea îl surprinde pe acest mare comandant de oşti al antichității şi al tuturor timpurilor în anul 323 î. Hr., în vârstă de 33 de ani. Urmaşii săi, diadohii, n-au mai putut menține unitatea imperiului. El s-a dezmembrat în mai multe state, numite elenistice. Cele mai însemnate au fost Macedonia (care includea şi lumea greacă), Siria şi Egiptul. Aceste state vor cădea pe rând sub stăpânirea romană.

3. Cultura clasică greacă

Cultura greacă ni se înfățişează unitară în formele şi conținutul ei, fapt uimitor, dacă ne gândim că grecii, în anumite perioade critice din istoria lor, nu s-au unit împotriva străinilor, ci au continuat să se duşmănească şi chiar să se războiască între ei. Grecii au avut însă, în

primul rând, o origine şi o limbă comune şi câteva elemente de unitate: jocurile olimpice, amficţioniile şi oracolele.

Jocurile olimpice se desfăşurau din patru în patru ani în provincia Olimpia din Pelopones şi ele întruneau pe reprezentanţii tuturor statelor şi regiunilor greceşti, prilej de întâlnire, comunicare şi cunoaştere reciprocă, de sudare a unităţii greceşti. În acele zile înceta orice ostilitate militară şi domnea pacea generală. Pe lângă întrecerile sportive se desfăşurau şi serbări în cinstea învingătorilor, stabilindu-se astfel obiceiuri şi tradiţii comune. De remarcat erau serbările religioase de la Atena, numite panatenee. Aceste serbări sunt amplu reprezentante de Fidias pe un fronton al Partenonului de pe Acropola din Atena.

Amficţioniile erau asociaţii religioase, rezultate din unirea mai multor oraşe greceşti în jurul unui templu.

Oracolele erau locurile unde preoţii de la anumite temple dădeau răspuns la întrebările puse de credincioşi. Ele se bucurau de multă influenţă în rândurile grecilor de pretutindeni. Cel mai renumit era oracolul de la Delfi, din templul lui Apollo, unde preotesele care făceau profeţiile inspirate de acest zeu se numea Pitia. Aici se desfăşurau însă şi spectacole de teatru cu conţinut religios, puse sub patronajul zeului Apollo. La Delfi existau sanctuare şi pentru alţi zei.

SCRIEREA

Scrierea greacă a preluat-o pe cea feniciană, pe care grecii au simplificat-o şi perfecţionat-o, introducând şi vocale, astfel încât alfabetul era compus din 24 de litere. Preluat de romani, alfabetul va fi transcris cu caractere latine. Alfabetul vechi grecesc stă la baza alfabetelor europene.

LITERATURA

Literatura greacă este neasemuit de bogată în conţinut. Grecii au fost poate cel mai imaginativ popor din antichitate. Stând la ţărmul mării sau călătorind, visând, când măsurau cu privirea întinderile, îşi închipuiau că aud glasuri fermecate din adâncuri ce porneau de la sirene sau nimfe ale mării, sau că zeii locuiesc pe vârful Olimp, deoarece, fiind înalt, acest pisc se împreuna cu norii. Ei au avut o concepţie religioasă politeistă, antropomorfică, socotind că zeii au înfăţişarea oamenilor, dar şi însuşirile şi sentimentele acestora.

Tatăl zeilor şi al oamenilor era Zeus; soţia sa, Hera, era zeiţa protectoare a familiei; Poseidon, considerat stăpânul mărilor, era închipuit cu un trident în mână, cu care stăpânea furia valurilor; Hades era stăpânul întunericului. Sufletele celor păcătoşi mergeau acolo şi erau trecuţi apa Stixului de către barcagiul Caron; Ares era zeul războiului; Pallas-Atena, cea ivită din capul lui Zeus, numită şi Atena Partenos (Fecioara), era zeiţa înţelepciunii; Afrodita, cea născută din spuma mării, era zeiţa frumuseţii; Apollo era zeul soarelui, al luminii şi al artelor; Dionyssos era zeul viţei-de-vie şi al vinului; Eol, zeul vânturilor, pe care le ţinea închise într-un burduf, le stârnea la bunul lui plac, pentru ca apoi să le închidă la loc; Demeter, zeiţa agriculturii. Aceştia sunt numai câţiva, cei mai însemnaţi, dintre zeii pe care îi venerau grecii.

De zei şi zeiţe erau legate numeroase întâmplări, care mai de care mai pline de farmec. Chiar şi *Iliada* şi *Odiseea* cuprind multe întâmplări fantastice, în care zeii se amestecă în mod obişnuit în treburile oamenilor. Homer a putut fi unul din numeroşii aezi (cântăreţi) care mergeau pe la curţile nobilimii şi povesteau în cântec faptele eroice ale vremii. Dar deosebit de aceştia Homer a izbutit să strângă toate

aceste cântece şi să le sudeze în epopei de rară frumuseţe, rămânând prin aceasta părintele literaturii vechi ce s-a creat în Grecia. *Iliada* şi *Odiseea* pot fi considerate capodopere ale creaţiei antice. Sunt pline de dramatism, naraţiunea este perfect condusă, personajele atât de bine descrise, încât parcă le-am vedea aievea în faţa ochilor, în aventura luptelor care le-au animat.

Cauza războiului troian a constat fără îndoială în dorinţa aheilor (grecilor) de a cuceri Troia pentru bogăţiile şi aşezarea ei strategică. Troienii au opus o rezistenţă eroică, dar au fost înfrânţi. Literatura veche a grecilor ne-a transmis întâmplările istorice în forma fantastică a mitului, aşa cum sunt prezentate şi în poemele homerice.

Mitologia ne spune că la nunta nimfei Tetis au fost invitaţi toţi zeii din Olimp, în afară de Eris, zeiţa discordiei. Dorind să se răzbune pentru această umilinţă, ea va arunca un măr pentru cea mai frumoasă zeiţă. Acest măr se va numi „mărul discordiei“, pentru că îndată zeiţele Hera, Atena şi Afrodita încep să se certe, fiecare considerând că este îndreptăţită să-l pretindă. Neînţelegându-se, vor cere unui pământean, frumosul Paris, fiul regelui Priam din Troia, să decidă cui i se cuvine. Spre a-i influenţa judecata în favoarea lor, fiecare îi va face o promisiune: Hera îi promite domnia peste întreaga Asie, Atena – biruinţa în războaie şi faimă, iar Afrodita îi promite că îl va ajuta s-o răpească pe cea mai frumoasă femeie, Elena, soţia regelui Menelaos din Sparta. Paris va oferi mărul Afroditei, care o va face pe frumoasa Elena să-l urmeze la Troia. Este motivul ce determină pe ahei, conduşi de Agamemnon şi Menelaos, să dezlănţuie un aprig război, care, după cum aflăm din *Iliada* lui Homer, a durat zece ani. La acest război va participa şi Ahile, fiul zeiţei Tetis, împreună cu bunul său prieten, Patrocle. Homer ne povesteşte momentele finale ale luptelor pentru cucerirea cetăţii. Între luptători, cel mai viteaz este Ahile, care este de neînvins, deoarece la naştere zeiţa Tetis îl scăldase într-o apă vrăjită, ce i-a făcut trupul invulnerabil. Numai căl-

câiul de care îl ţinuse nu a fost atins, rămânând vulnerabil. Este tocmai locul unde va ţinti Paris cu săgeata, răpunându-l pe viteaz şi răzbunând astfel uciderea fratelui său, vestitul Hector.

Nu mai puţin celebră este fapta lui Odiseus, care, pentru a învinge rezistenţa cetăţii, va născoci un şiretlic, ce dă măsura iscusinţei sale: un cal de lemn uriaş, în care vor intra luptători greci. Văzându-l, troienii s-au lăsat înşelaţi, crezând că este un dar al zeilor şi l-au adus în cetate. Noaptea, cei ascunşi au ieşit din pântecele calului, au deschis porţile şi grecii au pătruns în cetate, cucerind-o. Dar zeii protectori ai Troiei îl blesteamă pe Odiseus (pe care strămoşii noştri romani l-au numit Ulise) să nu se poată întoarce în patria sa, Itaca, ci să pribegească pe mări. De aici alte întâmplări fabuloase ne povesteşte *Odiseea*. Prima întâlnire a lui Ulise cu necunoscutul se petrece în ţara lotofagilor. Lotofagii se hrăneau cu lotus dulce, plantă care avea darul de a-i face pe cei care o mâncau să nu mai vrea să se în-toarcă în patrie. Odiseus e nevoit să-i ia cu forţa pe cei câţiva care apucaseră să mănânce şi, ducându-i pe corabie, porniră mai departe. Ajunseră în ţara ciclopilor, fiinţe uriaşe, cu un singur ochi în frunte, socotiţi fii ai lui Poseidon. Cel mai puternic dintre ciclopi, Polyfem, îi închide într-o peşteră, cu gând să-i mănânce. Ulise triumfă: îl îmbată pe Polyfem şi în timp ce acesta dormea îl orbeşte. Reuşeşte să-i scoată pe toţi din peşteră şi să ajungă la corabie. Mânios, Polyfem prăvale asupra corabiei o stâncă, dar nu izbuteşte decât să o atingă puţin, în timp ce un val uriaş o împinge în larg.

Un alt moment dramatic se petrece în insula zeiţei Circe. Vrăjitoarea Circe îi preschimbă pe însoţitorii lui Ulise în porci, iar pe erou îl vrăjeşte să uite de nume, de familie şi de casă. Ulise izbuteşte, în cele din urmă, să o determine pe Circe să spulbere vraja şi să îşi reia călătoria.

După alte peripeţii, corăbierii întâlnesc sirenele cu glas fermecător. Marinarul care asculta cântecul lor se arunca în val, simţind

o puternică dorință să le urmeze. Ulise îi sfătuieşte pe ai săi să-şi astupe cu ceară urechile şi să vâslească cu îndârjire, în timp ce el se leagă de catargul corăbiei, pentru a le auzi totuşi cântecul. Abia scăpați, se găsesc în fața teribilelor stânci Scyla şi Caribda, care sfărâmau orice corabie s-ar fi încumetat să treacă printre ele. Ulise aruncă mai întâi un porumbel, care este strivit, iar în timp ce stâncile se depărtează, corabia trece printre ele.

Popasul următor este în țara zeului Helios (Soarele). În vreme ce Ulise merge la rege, oamenii lui, călcându-i porunca, taie, frig şi mănâncă din boii sacri ai soarelui. Pedeapsa nu întârzie: abia plecase corabia şi se stârneşte o furtună năprasnică. Un fulger sfărâmă corabia şi toți pier înecați. Doar Ulise, după mai multe zile de rătăcire pe mare, agățat de catargul corăbiei sfărâmate, este azvârlit pe un tărâm necunoscut. Este insula zeiței Calipso, care îl reține pe Ulise timp de şapte ani, promițându-i că-l va face nemuritor. Dar din porunca lui Zeus, Hermes vine în insulă şi o sileşte pe Calipso să îi dea voie lui Ulise să se întoarcă în patrie. Eroul *Odiseei* pleacă pe o plută şi cutreieră pe mare timp de 18 zile. O furtună îl azvârle pe țărmul feacilor, unde era rege Alcinou. Aici este pradă unei rătăciri a minții şi a dragostei față de Nausica, fiica regelui. Reuşeşte să spulbere şi această vrajă şi i se dă o corabie şi oameni pentru a se întoarce în Itaca. Credin-cioasa soție a lui Ulise, Penelopa, era asaltată de pretendenți. Travestit în cerşetor, cu ajutorul fiului său Telemac, Ulise îi îndepărtează pe pretendenți şi îşi reia domnia. El rămâne simbolul iscusinței, curajului, perseverenței, al acelui care are în ființă sentimentul întoarcerii. Este de fapt sentimentul ce i-a însoțit întotdeauna pe greci ori de câte ori au plecat pe mare după cuceriri şi fondarea de colonii: bucuria sau dorința de a se întoarce în metropolă.

Miturile ne spun şi cum îşi explicau grecii lumea. Astfel, aceste povestiri cuprind adesea un mod de a înțelege o caracteristică a vieții, o încercare de a desluşi un fenomen natural sau social.

Mitul lui Oedip, unul din cele mai dramatice, îl arată pe om în luptă cu destinul său, pe care se încumetă să-l înfrunte. Multe întâmplări sunt atribuite eroilor greci (semizei), aşa cum pot fi socotiţi Ahile sau Odiseus. Iată câteva din aceste mituri şi semizeii cei mai cunoscuţi, care erau mai puternici decât oamenii şi de aceea executau munci în folosul acestora. Spre deosebire de zei, ei erau însă muritori. Prometeu a furat un crâmpei din focul zeilor, pentru a aduce prin el lumină şi căldură oamenilor. Zeus l-a pedepsit înlănţuindu-l pe o stâncă din munţii Caucaz. În fiecare zi, o pasăre cu ciocul de fier ciugulea din ficatul lui Prometeu. Prometeu rămâne un simbol al jertfei în folosul umanităţii. Tezeu a mers în insula Creta, unde, pătrunzând în Labirint, a omorât Minotaurul, căruia i se jertfeau oameni. A reuşit să iasă cu bine din Labirint, călăuzindu-se după firul dăruit de Ariadna. Era de fapt un mit ce simboliza eliberarea lumii greceşti de sub stăpânirea cretană. Iason, conducătorul Argonauţilor (de la corabia numită Argo, cu care au plecat în căutarea lânii de aur, deci în căutarea de bogăţii), reuşeşte cu ajutorul Medeei, fiica regelui din Colhida, să fure lâna de aur păzită de un balaur fioros. Un semizeu, viteazul Heracles din Teba (Hercule, numit de romani), poate cel mai reprezentativ dintre eroii greci, dotat cu o putere ce a rămas proverbială (puterea herculeană), săvârşeşte un număr de munci fabuloase: omoară leul din Nemeea; eliberează pe Prometeu, sfărâmând lanţurile ce-l legau de stâncă; surpă stâncile care despărţeau apele Mediteranei de ale Atlanticului, „croind“ strâmtoarea Gibraltar (ştim că în realitate strâmtoarea s-a format în timp, datorită fenomenului natural de erodare a pietrei prin forţa de izbire a apei; dar din legendă se păstrează denumirea de „Coloanele lui Hercule“, existente de o parte şi de alta a ţărmurilor Africii şi Spaniei, chipurile rămăşiţe ale stâncilor pe care le-a aruncat eroul grec în timpul muncii sale titanice); înfrânge pe Anteu (a cărui forţă consta în legătura lui cu pământul), pe care, ridicându-l de la pământ, îl doboară; ucide pe Proteu, o fiinţă ex-

trem de puternică, ce putea lua forma oricărui animal şi putea ucide pe oricine; înfrânge pe centaurul Nessus etc. Mitologia greacă pare un izvor nesecat de înțelepciune şi fantezie, din care se vor inspira, de-a lungul timpului, scriitori şi artişti.

În secolul VIII–VI î. Hr., după epoca homerică, apare poemul didactic al lui Hesiod *Munci şi zile*, care înfăţişează un tablou al muncilor agricole şi viața țăranului. Cei care au pus bazele poeziei lirice greceşti sunt Tirteu, Pindar şi poeta Sapho. Genul literar dramatic, în cele două variante ale sale, tragedia şi comedia, îşi are obârşia în Grecia antică, în serbările dedicate lui Dionyssos. Teatrul s-a născut deci în Grecia şi, dovedindu-şi marile sale calităţi educative, a rezistat timpului, devenind un izvor veşnic viu de cultură. Inspirându-se din mitologie şi po-emele homerice, tragedia reflecta problemele societății greceşti, în special ateniene. Cei mai însemnaţi creatori de tragedie au fost: Eschil *(Prometeu înlănțuit, Perşii, Agamemnon)*; Sofocle *(Antigona, Oedip rege)*; Euripide *(Electra, Medeea)*. În domeniul comediei s-a impus Aristofan, care în piesele sale *(Norii, Vies-pile, Pacea, Broaştele, Lisistrata)* manifestă un spirit critic ascuțit, satirizând pe duşmanii păcii, pe falşii democraţi.

Istoria, înrudită cu literatura, a fost reprezentată de Herodot, supranumit „părintele istoriei“ (484–425 î. Hr.), care în opera sa fundamentală, *Istoriile*, tratând despre războaiele greco-persane, a înfăţişat şi trecutul țărilor cotropite de perşi; Tucidide (460–393 î. Hr.) a scris *Istoria războiului peloponeziac*. El nu va mai apela în povestirea faptelor la elemente supranaturale.

FILOZOFIA

Filozofia dezvoltă în paralel două concepţii fundamentale: materialistă şi idealistă. În etapa de început (preclasică) s-a impus concepția materialistă a gânditorilor din şcoala ioniană.

Şcoala materialistă de gândire considera că principiul lumii este materia infinită, nemuritoare, aflată în veşnică mişcare. Filozofii însă considerau ca factor material unic, primordial, unul din aceste elemente: Thales din Milet (apa), Anaximandru (apeironul, realitate materială nederminată), Anaximene (aerul) şi Heraclit din Efes (focul). Filozofii şcolii ioniene (secolele VII–VI î. Hr.) au atins prin Heraclit o culme a gândirii antice. Cel mai mare dialectician al antichităţii, el susţinea că lumea n-a fost făcută de zei, nici de oameni; ea a fost şi este un foc veşnic viu, care după măsură se aprinde şi după măsură se stinge. Lui îi aparţine celebra expresie „Totul curge!“, care defineşte schimbarea.

În secolul VI î. Hr. şcoala lui Pitagora, de esenţă idealistă, se opune materialismului ionic. Pitagora socotea că numerele ca entităţi ideale reprezintă esenţa lucrurilor, iar universul este o armonie de numere.

Secolul V î. Hr., „secolul lui Pericle“, perioada înfloririi democraţiei sclavagiste, aduce gândirea filozofică greacă la maxima ei afirmare prin Democrit, Socrate, Platon şi Aristotel.

Democrit a întemeiat cea mai consecventă concepţie materialistă a antichităţii: teoria atomistă. Potrivit acesteia, „principiile tuturor lucrurilor sunt atomii şi vidul, toate celelalte nu sunt decât închipuiri“. În concepţia lui Democrit tot ceea ce există se compune din atomi, inclusiv sufletul. Iar deosebirea dintre lucruri rezultă din poziţia şi ordinea diferită a atomilor.

Sofiştii, un alt curent filozofic al acestei perioade, evidenţiază locul omului, rolul lui în judecarea realităţii, introducând prin aceasta în teoria cunoaşterii, relativismul şi subiectivismul. „Omul este măsura tuturor lucrurilor...“ spune reprezentantul sofiştilor, Protagoras.

Socrate însă respinge pe sofişti şi consideră, printr-un gen de idealism subiectiv, că toate cunoştinţele sunt înnăscute şi au o valoare de adevăr general. Adevărul trebuie scos la lumină prin metoda maieuticii (arta de a descoperi adevărul prin întrebări şi răspunsuri).

Deşi discipol a lui Socrate, Platon este idealist obiectiv, în centrul concepţiei sale se află teoria ideilor sau formelor, expusă în opera sa *Dialoguri*: „Ideile acestea stau ca nişte tipare în natură, iar obiectele, asemănătoare lor, sunt ca nişte copii după ele. Participarea lucrurilor la idei nu constă în altceva decât în aceea că primele sunt o imitaţie după acestea din urmă".

Elevul lui Platon, Aristotel, cel mai mare filozof al antichităţii, combătând „teoria ideilor", recunoaşte primordialitatea obiectului real, afirmă rolul simţurilor în cunoaştere şi valoarea raţiunii. Dar Aristotel realizează o admirabilă sinteză a culturii Greciei antice, punând de fapt bazele unor domenii ale filozofiei şi ştiinţei ca: logica, etica, psihologia, politica, estetica, onto-logia, gnoseologia, biologia.

Ştiinţa propriu-zisă s-a dezvoltat odată cu filozofia. Pitagora şi Democrit au fost reprezentanţii cei mai de seamă ai matematicii, geometriei şi astronomiei. Thales din Milet a avut şi el contribuţii în domeniul matematicii. Cel mai mare medic grec, Hippocrate (sec. al V-lea î. Hr.), era adeptul ideii că bolile nu sunt o pedeapsă divină, ci au cauze naturale.

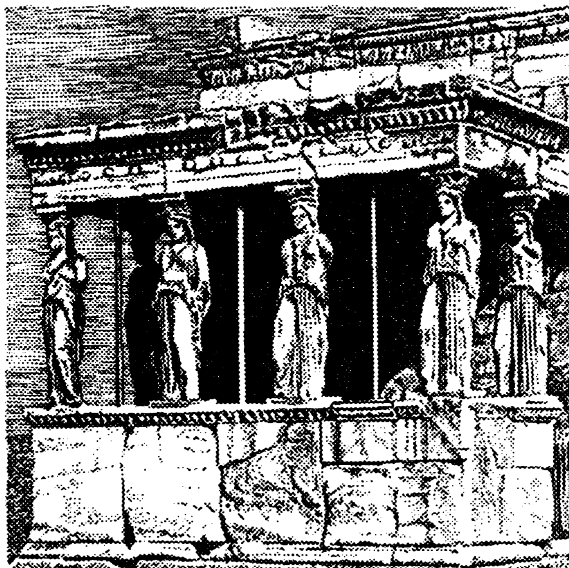
ARTA

Arta reflectă o excelentă afirmare a spiritualităţii greceşti. În secolul V î. Hr. grecii au creat opere ce au rămas modele unice pentru a străbate timpurile. În frunte a fost cetatea Atena, patria artelor şi a muzelor. În centrul creaţiei arhitectonice s-a situat „templul grec", unde se evidenţiază cele trei stiluri: doric, ionic şi corintic.

Edificiile cele mai importante s-au ridicat pe Acropole (partea cea mai înaltă a Atenei). Aici se urcă pe monumentalele scări de marmură (Propilee), printr-un portic uriaş cu coloane. Partenonul, tem-

Partenonul, templul ridicat în cinstea zeiței Atena Partenos, pe dealul Acropole, în Atena

Erechteionul: Porticul Cariatidelor; Erechterionul a fost ridicat pe dealul Acropole, în Atena în 420–406 î. Hr.

plul construit de Ictinos şi Calicrat, este supravegheat şi împodobit cu statui realizate de marele arhitect şi sculptor Fidias în cinstea zeiţei Atena Partenos. Un alt templu, plin de măreţie, este Erechteionul, închinat zeilor Atena şi Poseidon şi al cărui portic cu coloane ce reprezintă femei, numite cariatide, este de o uimitoare frumuseţe. Cele două temple străjuiesc pe Acropole, mărturie a talentului şi ingeniozităţii spiritului avântat grec.

Renumiţi sculptori sunt: Myron, Fidias şi Polictet, iar în secolul al IV-lea î. Hr., Praxiteles. Principala operă a lui Myron este *Discobolul*; de numele lui Fidias se mai leagă şi monumentala statuie *Zeus din Olimpia*, considerată şi ea una dintre cele şapte minuni ale antichităţii, statuia chryselefantină a Atenei din interiorul Partenonului sau minunatele sale frize. Polictet prin *Doriforul* (Purtătorul de lance) reprezintă forţa fizică şi morală a omului. În domeniul picturii, alături de frescele templelor, se impune ceramica pictată.

Discobolul, opera lui Myron

Vasele greceşti erau împodobite cu scene din viaţa obişnuită, de la jocurile olimpice sau din poemele homerice. Reliefuri şi statui continuă să uimească lumea şi în epoca modernă. Perfecţiunea atinsă – în multe privinţe – de cultura greacă i-a adus aprecierea de „clasică".

Totuşi, această cultură complexă şi fără precedent, până la acea dată, nu poate fi înţeleasă complet fără etapa ei ultimă – ELENISTICĂ. Statele elenistice rezultaseră din moştenirea lui Alexandru cel Mare, care în cadrul vastului imperiu realizase pe plan etnic o între-

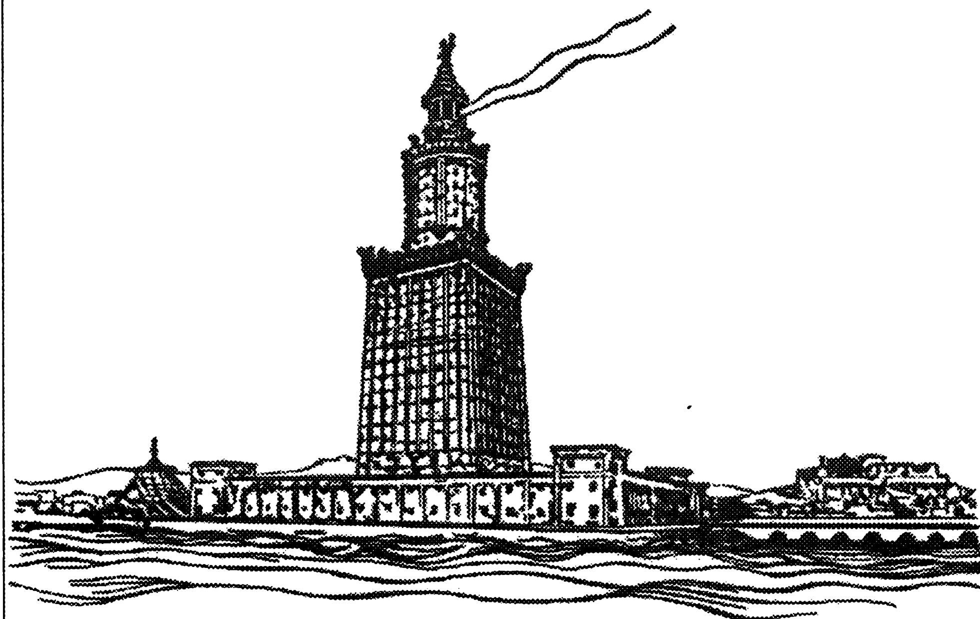
pătrundere între lumea greco-macedoneană şi cea orientală, reflectată şi în cultură printr-o mare sinteză.

Cultura elenistică introduce genuri noi de poezie care cântă viaţa de curte, personajele mitologice şi istorice sau, ca în creaţia lui Teocrit (secolul al III-lea î. Hr.), poezia pastorală (bucolică), în care păstorii îşi exprimă bucuriile şi dragostea. Filozofia îşi descoperă altă menire: căutarea mijlocului prin care omul să poată fi fericit. Epicur (341–270 î. Hr.) creează doctrina care susţine necesitatea liniştii sufleteşti netulburate, „acalmia sufletului", singura cale spre dobândirea fericirii. Zenon crease curentul stoicismului, susţinând că fericirea stă în lipsa de pasiuni. Omul înţelept, nefiind sclavul pasiunilor, ştie să trăiască liniştit.

În vechea cultură greacă, la răspândirea cunoştinţelor un mare rol l-au avut cărţile. Prima bibliotecă fusese întemeiată în sec. al VI-lea î. Hr. de Pisistrate. Cele mai strălucite centre ale culturii au fost Alexandria, Pergam şi Rodos. În aproape toate oraşele exista o bibliotecă. Cea mai însemnată era la Alexandria, oraşul celebrului far, altă minune din cele şapte ale lumii antice; aici fiinţa şi o universitate.

Întâlnirea dintre lumea orientală şi greacă a favorizat progresul ştiinţei: Euclid, în opera sa „Elementele", elaborează principiile geometriei plane; Arhimede pune bazele mecanicii şi hidraulicii şi e unul din cei mai mari matematicieni ai antichităţii. Astronomia progresează prin Aristarh, care a descoperit că pământul se învârteşte în jurul soarelui. Arta elenistică dezvăluie noi valori.

În arhitectură, în afară de temple şi palate se ridică edificii publice: teatre, săli de gimnastică, băi etc. Edificii monumentale sunt: templul zeiţei Artemis din Efes şi Mausoleul din Halicarnas, Monumentul funerar al regelui Mausolos, care alături de Colosul din Rodos şi Grădinile suspendate ale Semiramidei din Babilon se însumeată şirului de minuni ale lumii antice. În sculptură se evidenţiază Praxi-

Egipt: Farul din Alexandria (reconstituire)

teles (Afrodita din Cnidos, Hermes cu Dionysos copil), Scopas, care a încercat să redea în sculptură sentimentele omului (Heracles) şi Lisip, întemeietorul artei portretului (bustul din bronz şi marmură al lui Alexandru Macedon şi tânărul sportiv Apoxyomenos).

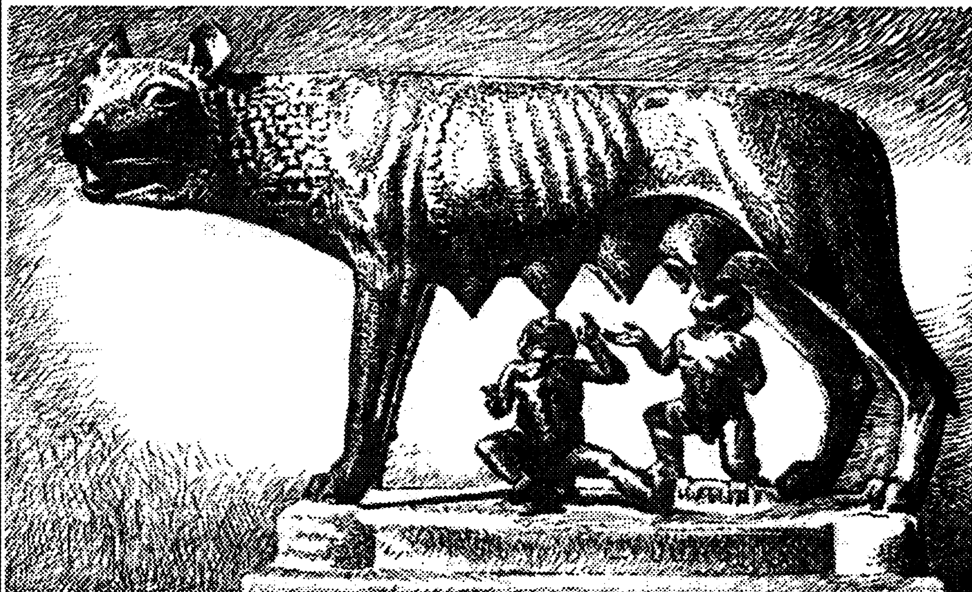
Grecii au creat o cultură neasemuită. Moştenirea spirituală pe care au lăsat-o ei viitorului a străbătut cu uşurinţă timpurile şi a rodit necontenit. Alături de cea romană şi în unire cu aceasta (cultura greco-romană clasică fiind a doua mare sinteză a antichităţii), va sta la baza înfloririi artistice şi literare din perioada de vârf a evului mediu – Renaşterea şi Umanismul –, la rândul ei conducând mai departe cultura omenirii spre epoca modernă. Istoria grecilor este şi ea neasemuită. Simbolul ei este fără îndoială acela de „mit al antichităţii".

ROMA ANTICĂ
(Măreția)

1. Întemeierea Romei

Mulți cercetători ai trecutului, referindu-se la orașul de pe Tibru, l-au numit „Cetatea eternă". În antichitate, pentru a fi subliniată însemnătatea strategică a așezării și locul ei în istoria vremii – acela de centru al lumii vechi – se încetățenise expresia „*toate drumurile duc la Roma*". Cronicarul român Miron Costin scria în cuvinte grăitoare despre originea noastră cea nobilă, din viță latină, că „de la Râm ne tragem. Iată suficiente motive pentru a dori să cunoaștem istoria acestui măreț imperiu din care a făcut parte între 106–275 și Dacia, leagănul poporului român. Dar pentru a cunoaște istoria Romei antice este necesar a porni de la începuturile acestui oraș de legendă și de istorie, adică de la întemeierea sa.

Într-adevăr, la început a fost legenda, frumoasă și plină de crezământ, găsindu-și tangențe cu însuși adevărul istoric: Eneas, fiu al zeiței Venus, unul din vajnicii apărători ai Cetății lui Priam, reușește, după căderea Troiei, să își salveze de la măcel oștenii și apropiații, pe care îi va conduce, colindând pe mări, spre însoritul țărm al Italiei, unde se va stabili în Latium. El întemeiază aici orașul Alba-Longa, al cărui rege va fi. Unul din urmașii săi, Numitor, este înlăturat de la tron de fratele său, Amuliu și închis. Noul rege, aflând că fiica lui Numitor, Rhea Sylvia, are doi copii gemeni, Romulus și Remus, de teamă că aceștia ajungând mari vor dori să domnească, a poruncit unui slujitor ca pruncii să îi fie luați mamei și să fie uciși. În-

Lupoaica capitolină cu Romulus şi Remus

duioşat de soarta pruncilor, servitorul nu-i ucide, ci, făcându-le un coşuleţ împletit din papură, îl lasă să plutească pe apa Tibrului. Dar apa îi aruncă la poalele dealului Palatin, unde îi va găsi şi îi va alăpta o lupoaică.

La scurt timp după aceea, îi va descoperi un păstor, care îi creşte împreună cu soţia sa. Ajungând mari şi aflând cine sunt, ei se îndreaptă spre Alba-Longa, unde îl gonesc pe Amuliu şi îi redau domnia bunicului lor, Numitor. Acesta le îngăduie să construiască un oraş pe locul unde fuseseră alăptaţi de lupoaică. Oraşul este construit pe apa Tibrului, într-un loc dominat de şapte coline. Când urma să i se dea oraşului un nume, între cei doi fraţi s-au iscat neînţelegeri. Ca să le curme, au hotărât ca acela care va vedea mai mulţi vulturi deodată să fie în drept a da numele cetăţii. Remus a văzut şase vulturi, iar Romulus doisprezece. Atunci cetatea s-a numit Roma de la numele său. Dar Remus, plin de invidie, îl provoacă pe fratele său la luptă. În încleştare, Remus va fi răpus, iar Romulus rămâne singurul conducător al Romei. Ilustrând legenda, pe stema oraşului Roma e reprezentată o lupoaică alăptând doi gemeni.

Altă legendă spune că, după ce s-a consolidat, Roma a devenit o rivală pentru Alba-Longa, iar atunci când armatele celor două oraşe se aflară faţă în faţă, generalii lor hotărâră să evite o bătălie sângeroasă, alegând câte trei reprezentanţi din fiecare tabără pentru a se înfrunta, iar înfrângerea să fie acceptată. Din tabăra romană s-au ales trei fraţi numiţi Horaţii, iar de la Alba-Longa, Curiaţii. Cei şase încep lupta. Foarte repede, doi dintre Horaţi au fost omorâţi. Dar ultimul, prefăcându-se că fuge, îi făcu pe Curiaţi să-l urmărească. El ştia că din cauza rănilor pe care le aveau, aceştia vor obosi. Curiaţii nu numai că oboseau, dar se distanţau unul de altul. Atunci el se întoarse fulgerător şi-i ucise pe rând pe cei trei Curiaţi. Romanii îl aclamară pe erou.

Dar aceasta este legendă. Faptele istorice le aflăm însă dacă cercetăm scrierile istoricilor latini, şi în primul rând cartea lui Titus Livius *Ab urbe condita libri* (Carte de la întemeierea oraşului). Latinii n-au fost cei mai vechi locuitori ai Italiei. Peninsula sub formă de cizmă scăldată de mări albastre – Adriatică, Tireniană, Ionică, Mediterană – era locuită în trecutul îndepărtat, datorită condiţiilor favorabile de viaţă, de o străveche populaţie. Însă pe la jumătatea mileniului al II-lea î. Hr., au început să vină dinspre nord triburi de păstori indo-europeni, care sunt numite „popoare italice". Principalele au fost: *sabinii, samniţii, latinii*. Ei au ocupat diferite regiuni ale Italiei, în special din centrul ei. Mai spre nord de Latium (unde s-au aşezat latinii) sunt atestaţi, încă din secolul al VIII-lea î. Hr., etruscii, o populaţie care a venit, pe mare, din vestul Asiei Mici şi care a creat prima civilizaţie de pe teritoriul peninsulei. În nord, în câmpia Padului, trăiau galii, de neam germanic, iar în sudul Italiei, grecii îşi fondaseră numeroase colonii. Latinii şi sabinii, fiind în vecinătate şi dezvoltându-şi aşezările lor, s-au unit şi în anul 753 î. Hr. au întemeiat Roma, *cetatea celor şapte coline*. Se pare că, înainte de întemeiere, cea mai veche aşezare a triburilor de păstori latini şi sabini a fost pe colina Palatinului. Aşa a început viaţa acestui mare oraş, plină de evenimente însemnate. Mai întâi Roma e ocupată de etrusci, care, având o civilizaţie mai înaintată, îi vor extinde teritoriul şi îl vor înconjura cu ziduri puternice. Ei practică agricultura, meşteşugurile şi comerţul. Paralel organizează armata. Din contopirea latinilor (elementul hotărâtor) cu sabinii şi etruscii se va forma poporul roman. Roma capătă de la început o importanţă deosebită între cetăţile din sudul Italiei.

2. Măreața istorie a romanilor

Cei șapte regi ai Romei

Societate romană avea la bază familia. Șeful ei, pater (tatăl), deținea autoritatea absolută asupra membrilor săi. Mai multe familii formau o gintă. Aceasta cuprindea pe cei care se trăgeau din același strămoș și purtau același nume. Fiecare gintă stăpânea și lucra în comun o bucată de pământ. Treptat, pământul devine proprietatea câtorva familii din gintă, care pun mâna pe putere, formând aristocrația. Numiți și patricieni (de la cuvântul *pater*), aristocrații își arogă toate drepturile, transformând pe cei nevoiași în sclavi. Sclavii proveneau nu numai din datornici, ci și dintre prizonierii de război. Puțini la număr în acele vremuri de început, erau folosiți pe lângă casă ca membri inferiori ai familiei. Oamenii liberi, plebeii, stabiliți mai târziu în Roma, erau agricultori, meșteșugari și negustori. Deși produceau bunurile necesare traiului, plăteau dări, serveau în armată, n-aveau drept de vot și nici de a ocupa funcții de stat.

Prin tradiție, după întemeietorul Romulus, Roma a fost condusă de șapte regi: Numa Pompilius, Tullius Hostilius, Servius Tullius, Ancus Martius (aceștia fiind latini și sabini) și ultimii trei, etrusci: Tarquinius Priscus, Tarquinius Collatinus, Tarquinius Superbus. Regele deținea conducerea armatei, era mare preot și judecător. Senatul era format din 300 de membri (șefii ginților patriciene). Acesta administra statul și îl sfătuia pe rege în problemele guvernării. Adunarea poporului, constituită din patricieni, vota legile și îl alegea pe rege prin aclamații, după care suveranul era confirmat de Senat. Adunarea poporului se întrunea în forum (piață). Reiese că regele de-

pindea de patricieni. Aşa se explică de ce, nemulţumiţi de politica regilor etrusci, patricienii s-au ridicat la luptă şi în anul 509 î. Hr. l-au gonit pe ultimul rege etrusc, Tarquinius Superbus (cel Mândru), au pus capăt regalităţii şi, preluând întreaga putere, au instaurat republica.

Prima republică din lume

Republica instaurată la Roma în anul 509 î. Hr. a fost prima din lume. Însuşi termenul, de origine latină, *res publica*, înseamnă forma de organizare menită să se ocupe cu rezolvarea „lucrurilor publice". Conducerea aparţinea patricienilor, asigurată prin doi consuli aleşi anual din rândul patricienilor de către Adunarea poporului, care se menţinea, ca şi Senatul. Consulii erau comandanţii armatei, judecători, prezidau ceremoniile religioase, convocau Senatul şi Adunarea poporului. Se bucurau de onoruri mari şi apăreau îmbrăcaţi într-o mantie (togă) de culoare roşie, însoţiţi de doisprezece lictori, care purtau în mâini mănunchiuri de nuiele, numite fascii, ca simbol al puterii. După expirarea perioadei de consulat, Senatul îi putea trage la răspundere pe consuli pentru faptele lor. În caz de mare primejdie, conducerea republicii era încredinţată unui dictator, ales dintre cei doi consuli. Cu timpul se introduc magistraturile (funcţii de stat), de care beneficiau tot patricienii: pretorii, chestorii, cenzorii etc.

Plebeii, lipsiţi de aceste drepturi politice, s-au ridicat în anul 494 î. Hr. la luptă, retrăgându-se pe Muntele Sacru, la 5 km depărtare de Roma. Era doar începutul, pentru că lupta s-a continuat timp de două sute de ani (până în 287 î. Hr.) şi s-a încheiat cu victoria asupra patricienilor: au căpătat mai întâi dreptul să-şi aleagă din rândurile lor doi reprezentanţi (tribunii plebei), care, prin cuvântul „veto" (mă opun), puteau opri orice lege sau măsură ce îi nedreptăţea; apoi obţin „Legea celor 12 table", întocmită de o comisie formată din zece băr-

baţi (decemviri), care le apăra interesele; sunt admise căsătoriile dintre patricieni şi plebei; unul din consuli putea fi plebeu. Dar de aceste drepturi dispuneau doar plebeii bogaţi, care, treptat, s-au contopit cu patricienii, formând nobilimea romană.

În timpul Republicii s-a întărit şi organizat armata romană. Aceasta a devenit una dintre cele mai puternice din lume. Era organizată astfel: legiunea, cea mai mare unitate militară, cuprindea 300 de călăreţi şi 4200 luptători pedeştri; ea era împărţită în mai multe centurii conduse de centurioni. Mai târziu vor fi şi unităţi mai mici, numite ale şi numeri. Soldaţii romani (dar numai cetăţenii romani) efectuau serviciul militar între 17 şi 46 de ani, erau bine înarmaţi şi instruiţi, apţi să suporte privaţiunile campaniilor militare, pricepuţi în asediul cetăţilor. Dispuneau în acest sens de maşini de război: catapulte, baliste, berbeci. În armată domnea o disciplină severă. Soldaţii viteji erau recompensaţi, cei care săvârşeau greşeli, pedepsiţi. Generalii care se evidenţiau în luptă erau primiţi în triumf la Roma.

Cu asemenea armată, Roma începe războaiele de cucerire a Italiei. E drept, la început, regele etrusc Porsenna a încercat să ocupe Roma, dar n-a izbutit. Istoria păstrează vie întâmplarea lui Mucius, soldatul roman care a trecut la etrusci cu gând să-l omoare pe Porsenna. Fiind noapte, a omorât pe un general al său. Prins şi adus înaintea regelui, el a cerut un trepied pe care un foc ardea cu flacără şi, sub privirile uimite ale regelui şi ale celorlalte căpetenii, a întins braţul drept asupra flăcării să-i fie ars. „Am pedepsit braţul care a greşit", i-a răspuns el lui Porsenna, care îl întrebase de ce procedează astfel. De atunci eroul a fost numit Scaevola (stângaciul). Alt viteaz, Horatius Cocles, a apărat singur capul podului de peste Tibru, până când romanii l-au distrus pentru a împiedica înaintarea etruscilor. Romanii au luat apoi ofensiva şi, după un război de zece ani, înving. Principala cetate etruscă, Veii, cade în mâinile romanilor (396 î. Hr.). La această dată se va produce şi invazia galilor. Şi despre ea ne vorbesc multe legende.

Galii ajunseseră la Roma şi se pregăteau să pătrundă în partea cea mai întărită a cetăţii, Capitoliul. Romanii, care dor-meau, sunt treziţi de gâştele ce se aflau acolo; astfel izbutesc să-i alunge pe gali. De atunci a rămas zicala: „Gâştele capitoline au salvat Roma“. În alte lupte, galii au ieşit învingători. Brennus, comandantul galilor, a cerul Romei învinse să pună pe o balanţă atât aur căt cântăreau săbiile galilor. Şi romanii s-au executat. Aruncând şi sabia sa, la protestul căpeteniei romane, Brennus rosteşte un verdict dur: „Vae victis“ (vai de cei învinşi). Cu mari sacrificii galii sunt respinşi şi înfrânţi.

Roma îşi întinde stăpânirea până în nordul Italiei. În sud cucereşte întregul Latium, Campania şi poartă lupte grele cu samniţii, popor de păstori din munţii Apenini. Înfrânţi de aceştia, într-o luptă, la Caudium, romanii sunt siliţi să treacă pe sub bolta formată din furcile duşmanilor învingători, în semn de umilinţă. De aici expresia: a trece pe sub „furcile caudine“, adică a fi umilit. Romanii se îndârjesc şi, în cele din urmă, samniţii sunt înfrânţi şi supuşi. Armata romană ajunge în sud, la coloniile greceşti şi asediază Tarentul, care cheamă în ajutor pe Pyrrhus, regele Epirului. Războiul este greu, însă romanii înving, încheind în felul acesta marea campanie de cucerire a Italiei. În anul 272 î. Hr. ajung la strâmtoarea Messina, care despărţea Italia de marea insulă Sicilia. Căutând să ocupe Sicilia, romanii s-au lovit de bogatul şi puternicul oraş Cartagina din nordul Africii.

Cartaginezii dispuneau de o puternică flotă, stăpâneau o parte din Sicilia, Sardinia, Corsica şi sudul Spaniei. Romanii îi numeau pe cartaginezi, puni. Între romani şi cartaginezi au izbucnit şi s-au desfăşurat trei mari războaie – cunoscute în istorie sub numele de războaiele punice (264–146 î. Hr.), pline de dramatice şi spectaculoase întâmplări. Momente demne de rememorat sunt: trecerea Alpilor de către armatele cartagineze conduse de Hannibal, unul dintre cei mai mari comandanţi de oşti ai antichităţii şi ai tuturor timpurilor;

răsunătoarea victorie a cartaginezilor la Cannae (216 î. Hr.); înfrângerea Cartaginei pe propriul teritoriu, la Zama (202 î. Hr.), de către armatele romane conduse de consulul Scipio (numit în cinstea victoriei, Africanul); victoria definitivă a romanilor din anul 146 î. Hr., în urma căreia Cartagina este arsă şi suprafaţa ei este arată cu plugul. Pacificată astfel, Cartagina va deveni provincia romană Africa.

În paralel cu războaiele punice, Roma continua să lupte şi pe alte fronturi pentru extinderea sa teritorială. În nordul Italiei, armatele romane înfrâng triburile ligure şi celtice în urma unui deceniu de ciocniri violente (196–186 î. Hr.), ajungând cu hotarul până în munţii Alpi.

Statele elenistice vor cădea şi ele pe rând sub stăpânirea romană. În anii 193–188 î. Hr., se desfăşoară războiul împotriva regatului elenistic Siria, care este încununat de biruinţă. Roma poartă patru războaie împotriva Macedoniei, care este înfrântă şi, în 148 î. Hr., transformată în provincie romană. Doi ani mai târziu, Roma îşi extinde stăpânirea asupra Greciei. În anul 133 î. Hr., Attalos, regele Pergamului, lasă Romei drept moştenire regatul său. Acesta devine provincia romană Asia. Este anul în care, în Hispania, triburile de lusitani şi celtiberi se ridică împotriva Romei. Răzvrătiţii erau conduşi de Viriatus. Sunt totuşi o pradă uşoară pentru puterea romană, care, învingând, transformă şi părţile de răsărit şi sud ale Hispaniei în provincii romane. În felul acesta Roma ajunge stăpâna Mării Mediterane!

Ca urmare a acestui marş victorios, în Italia sunt aduse de pretutindeni imense bogăţii. Nobilimea acaparează prăzile şi îşi întăreşte poziţiile. Reprezentanţii ei devin şi proprietari de mari întinderi de pământ, în Italia şi provinciile cucerite. Din rândurile nobilimii se detaşează categoria senatorială, în timp ce la clasa nobilimii în ansamblul ei se ataşează o nouă categorie, cavalerii. Aceştia erau numiţi astfel deoarece făceau serviciul militar în calitate de călăreţi.

Cavalerii s-au îmbogățit de pe urma tranzacțiilor comerciale și a încasării impozitelor. În schimb, războaiele au ruinat mica proprietate țărănească.

Pământurile țăranilor săraciți sau pieriți în războaie au intrat în posesia marilor proprietari de pământ (latifundiari). Mulți țărani au căzut în rândul sclavilor. Numărul sclavilor proveniți din țăranii liberi sau prizonieri de război a crescut considerabil. Munca sclavilor va sta la baza întregii producții din societate, prestată pe pământuri, în ateliere, mine, pe corăbii, de către sclavii particularilor sau ai statului. Erau și sclavi care serveau în casele celor bogați în calitate de medici, profesori, muzicieni. O categorie specială a sclavilor o constituiau gladiatorii, cei care luptau în arenele circului pentru a distra pe nobili. Viața acestora era în permanentă primejdie. Sclavajul roman capătă forma sa clasică.

În urma cuceririlor, Roma devine așadar puternică. Dar transformările petrecute în societate vor conduce tot mai mult la criza republicii și, în cele din urmă, la căderea ei. Oamenii cu vederi înaintate și-au dat seama de necesitatea unor reforme care să conducă la rezolvarea crizei și la democratizarea vieții publice. O frumoasă pagină au înscris în istoria antichității romane frații Gracchi: Tiberius și Caius. Gracchii erau de viță aleasă. Mama lor, Cornelia, o femeie virtuoasă, era fiica lui Scipio Africanul, cel care îl învinsese pe Hannibal. Familia lor se bucura de un vechi renume și era cinstită în cercurile nobilimii senatoriale, dar și invidiată. Cornelia a dat fiilor ei o educație aleasă și mai ales i-a învățat să-și iubească patria. Se spune că într-o zi Cornelia a primit vizita unei nobile romane. Văzând-o cât este de simplu îmbrăcată, s-a mirat și a întrebat-o: „Tu nu porți nicio podoabă?“ La care Cornelia, chemându-i pe cei doi fii ai săi, i-a răspuns: „Iată, acestea sunt podoabele mele!“

Ajuns tribun al poporului în anul 133 î. Hr., Cornelius Gracchus a luptat din răsputeri ca proiectul de lege agrară să fie votat în senat.

„Până şi fiarele sălbatice îşi au vizuinile lor – spunea el – numai aceia care mor pentru Italia sunt fără adăpost şi siliţi să rătăcească împreună cu femeile şi copiii lor. Comandanţii îi înşeală pe soldaţi când îi îndeamnă să moară pentru mormintele strămoşilor. Ei sunt numiţi stăpânii lumii, dar, în realitate, ei nu au niciun petic de pământ".

La vremea aceea, principalele aspecte ale crizei republicii, a armatei şi cea agrară, decurgeau din procesul ruinării ţărănimii. Legea agrară a lui Tiberius prevedea ca pământul ocupat ilegal de cei bogaţi să reintre în posesia statului, urmând ca acesta să-l împartă ţăranilor în loturi de pământ. Deznodământul a fost însă tragic. Senatorii au atacat reforma şi s-au opus aplicării ei. În lupta sângeroasă ce s-a dezlănţuit, Tiberius şi mulţi dintre partizanii săi au fost ucişi.

Caius Gracchus devine şi el tribun al poporului în anul 123 î. Hr. El este iniţiatorul mai multor reforme. Pentru orăşeni erau puse în vânzare prin lege (lex frumentaria) grâne la preţ redus. Printr-o altă lege (lex judiciaria), cavalerilor li se dădea drept de a judeca alături de senatori. Se hotăra ca aliaţii din Italia ai Romei să capete drept de cetăţenie. Urmărind să continue activitatea fratelui său pe linia reformei agrare, Caius s-a gândit ca pe locul vechii Cartagine să înfiinţeze o colonie pentru 6000 de familii. Şi de data aceasta nobilimea senatorială s-a opus reformelor. În lupta care s-a deschis, Caius este rănit şi, pentru a nu cădea în mâinile duşmanilor săi, porunceşte unui partizan al său să-l ucidă.

Deşi reformele fraţilor Gracchi contribuiau la refacerea parţială a gospodăriilor ţărăneşti şi aduceau un oarecare echilibru social, ele au eşuat. În societatea romană criza a continuat să se accentueze. Două mari procese istorice o vor aduce în pragul pieirii: răscoalele sclavilor şi războaiele civile din secolul I î. Hr.

Cea mai puternică răscoală a fost cea condusă de Spartacus (74–73 î. Hr.). Urmărind să-i scoată pe sclavi din Italia pentru a-i elibera, acest gladiator trac va pune în cumpănă puterea conducătorilor Re-

publicii romane. Răscoala e înăbuşită de armatele romane conduse de generalul Crassus. Spartacus însuşi moare în luptă pentru cauza libertăţii.

În vremea războaielor civile, s-au evidenţiat bărbaţi politici însetaţi de putere, care şi-au disputat locul de dictator. Are loc a accentuare a luptei politice între două grupări: cea democratică (populară) şi cea aristocratică, a latifundiarilor (optimaţii). În anul 108 î. Hr. partidul popular îşi întăreşte poziţiile alegându-l consul pe Marius. Alegerea lui avea loc în perioada în care erau în plină desfăşurare expediţiile pe care statul roman le-a purtat împotriva lui Jugurtha, pretendent la tronul Numidiei. Expediţiile au durat mai mulţi ani (113–105 î. Hr.). Jugurtha era foarte puternic. Învinsese şi ameninţa Roma. Conducerea luptei împotriva lui Jugurtha a fost încredinţată lui Marius, care va fi în final încoronat de biruinţă.

Marius va stăvili apoi năvala cimbrilor şi a teutonilor. Este drept, după aceste victorii el a devenit foarte popular şi a fost ales de şase ori consul, fapt neîntâlnit până atunci. Dar ceea ce îl va face celebru în istorie a fost nu atât victoriile obţinute, ci mai cu seamă reforma sa militară prin care a căutat să rezolve criza armatei, aşa cum încercaseră fraţii Gracchi în domeniul crizei agrare.

Potrivit reformei militare a lui Marius, serviciul militar nu se mai făcea pe baza situaţiei materiale, întrucât cheltuielile de întreţinere a armatei erau suportate de stat. Soldaţii romani prestau serviciul militar pentru care primeau soldă. După lăsarea la vatră ei deveneau veterani şi primeau pământ pentru a-l lucra. Serviciul militar devine astfel o ocupaţie ca oricare alta. De ea beneficiază în primul rând cetăţenii săraci. Ei au mai mare încredere în comandantul care îi conduce la victorie, pe care îl urmează în luptă fără şovăire şi mai puţi sau deloc în Senat. În felul acesta statul roman se îndrepta cu paşı repezi spre dictatura militară. Totodată s-au creat premise pentru primul război civil.

În viața politică se ridică reprezentantul optimaților, Sylla, fost locotenent al lui Marius. Senatul anulase aliaților Romei din Italia cetățenia romană. Nemulțumirea acestora conduce la răscoală. În anul 88 î. Hr. Sylla, excepțional comandant militar, înfrânge cu ușurință răscoala aliaților și, ceea ce îi aduce o și mai mare faimă, obține o fulgerătoare biruință asupra armatelor lui Mithridate, regele Pontului. Întorcându-se victorios la Roma, Sylla instaurează dictatura militară. Războiul civil cu Marius este dezlănțuit și Sylla triumfă.

Partizanii lui Marius sunt înlăturați și nimiciți. Senatului i se întărește autoritatea, dar ca organ subordonat puterii lui Sylla. Se anulează vechea constituție și se introduce o nouă constituție care limitează atribuțiile tribunilor plebei și ale Adunării poporului, cavalerii sunt lipsiți de dreptul de jurisdicție pe care îl avuseseră, plebea nu mai primește grâu în mod gratuit. Situația aceasta nu dură însă mult. În anul 79 î. Hr. Sylla se retrage pe neașteptate din viața politică și în anul 78 î. Hr. moare.

Războaiele civile vor continua. Nici setea de putere a comandanților militari nu se stinsese și nici ambițiile lor nemăsurate. În anul 60 î. Hr. se încheie o alianță a trei bărbați politici, Crassus, Pompei și Caesar, cunoscută sub numele de primul triumvirat.

Nobilimea senatorială a sprijinit acest act și ideea de instaurare a unei noi dictaturi militare. Imaginea răscoalei lui Spartacus era încă vie în mintea senatorilor. Crassus moare, iar între Pompei și Caesar se desfășoară al doilea război civil. În lupta decisivă de la Pharasalus (48 î. Hr.) Pompei este înfrânt și fuge în Egipt, unde este asasinat. Caesar instaurează dictatura sa militară. El efectuează câteva reforme importante: împarte pământ veteranilor în câteva rânduri; reglementează sistemul datoriilor, fără însă a le desființa, deoarece aceasta ar fi nemulțumit pe cavaleri; reduce chiriile pentru locuințe; s-a manifestat prin spirit gospodăresc, hotărând construirea de drumuri și drenarea mlaștinilor; a fost reformat calendarul. Tot pe linia măsurilor

întreprinse se înscrie şi grija clarvăzătoare pentru soarta locuitorilor din provinciile cucerite: este reglementată perceperea impozitelor şi acordarea cetăţeniei romane provincialilor. Acest fapt ajuta la procesul de romanizare, care era în plină desfăşurare în provincii.

Politica lui Caesar nu putea să mulţumească pe toţi. Nobilimea senatorială cu precădere vedea în dictatura lui Caesar, conducător cu mare personalitate, pierderea până la anihilare a autorităţii ei. Mai întâi a avut loc o conjuraţie condusă de Catilina, care a fost descoperită la timp de Caesar. Cicero, personalitate politică deosebită şi ilustru filozof roman, va rosti în Senat discursuri împotriva lui Catilina, cunoscute sub numele de „Catilinare“. Dar în anul 44 î. Hr., Caesar a fost asasinat în Senat de către o conspiraţie condusă de fiul său adoptiv, Brutus şi de către un alt republican, Cassius. Conspiratorii au urmărit prin aceasta să salveze republica de la pieire. Era însă numai o iluzie!

În anul 43 î. Hr. s-a format al doilea triumvat între Lepidus, comandantul cavaleriei lui Caesar, Antonius, general al lui Caesar şi Octavian, un tânăr ambiţios aflat doar la vârsta de 19 ani, care era nepotul lui Caesar. Triumviratul îşi propunea să lupte împotriva senatorilor şi, în primul rând, împotriva celor care îl uciseseră pe Caesar. Lupta dintre armatele triumvirilor şi ale republicanilor a avut loc la Philippi, în Macedonia, în anul 42 î. Hr. şi s-a încheiat prin victoria triumvirilor.

Curând, între triumviri se ivesc neînţelegeri. Lepidus este înlăturat. Antonius şi Octavianus se vor confrunta într-un ultim război civil. Acesta se încheie cu victoria lui Octavianus de la Actium (31 î. Hr.) şi moartea lui Antonius, care se retrăsese în Egipt, la regina Cleopatra. Octavianus va instaura la Roma Principatul. Republica se prăbuşeşte.

Caius Iulius Caesar

Acvila imperială

Principatul a fost o formă de trecere de la republică la imperiu. Octavianus, în calitate de principe (primul om în stat), concentra în mâini întreaga putere. El instaurează la scurt timp imperiul, devenind primul împărat al romanilor, sub numele de Octavianus Augustus (cel Slăvit).

Întărindu-şi puterea, Augustus a întărit totodată autoritatea Senatului, pentru a avea un organ permanent pe care să se sprijine. A căutat să creeze însă impresia că menține instituțiile republicii pentru a asigura liniştea internă. Plebea oraşelor a fost atrasă prin distribuirea gratuită a cerealelor şi prin jocuri de circ (panem et circenses). Împăratul a oprit decăderea societății romane luând măsuri de protejare a căsătoriei şi familiei, a interzis divorțul, a pedepsit luxul şi necinstea.

Epoca lui fiind marcată de înflorirea culturii şi artei este pe drept socotită, ca şi cea a lui Pericle, „un secol de aur".

Imperiul a continuat cuceririle, adăugând Pannonia (Ungaria) şi Moesia (Serbia şi nordul Bulgariei). Provinciile erau unități administrative ale imperiului: cele nou cucerite erau conduse direct de împărat printr-un trimis al său, guvernator (imperial).

În timpul domniei împăratului Octavianus Augustus, în Iudeea, unde domnea Irod cel Mare, rege clientelar statului roman, s-a născut Iisus Hristos. Acel an va fi socotit în cronologie începutul erei noastre (d. Hr.), în timp ce anii de dinainte de anul 1 se plasează înaintea erei noastre (î. Hr.).

Noua religie – creştinismul – care s-a răspândit la Roma, venind din Orient, mai ales prin adepții ei din rândul sclavilor şi săracilor, predica egalitatea între oameni, puritatea sufletească pentru a dobândi

Octavian Augustus

adevărata fericire în împărăţia cerurilor, după moarte. Primii creştini au fost urmăriţi, persecutaţi, supuşi la torturi şi ucişi fără milă.

Dintre urmaşii lui Augustus, cei mai însemnaţi împăraţi au fost: Traian (98–117 d. Hr.), în timpul căruia Imperiul roman atinge apogeul întinderii sale prin cuceriri în Orient şi supunerea Daciei, care este transformată în anul 106 d. Hr., în provincie romană; Septimiu Sever (193–211 d. Hr.), care imprimă imperiului caracterul unei monarhii militare.

Din secolul al III-lea d. Hr., imperiul intră în criză. Răscoalele sclavilor se înmulţesc. La graniţele imperiului ameninţă popoare venite din nordul Europei şi apoi din Asia. Împăratul Diocleţian (284–305 d. Hr.) încearcă să împiedice decăderea imperiului, împărţindu-l în patru părţi, conducerea având-o patru demnitari (tetrarhie), sistem care n-a dat bune rezultate. Constantin cel Mare (306–337 d. Hr.) reface unitatea imperiului şi, în anul 313 d. Hr. dă Edictul din Milan, prin care creştinismul devine religia oficială în Imperiul roman. Teodosiu cel Mare (379–395 d. Hr.), nemaiputând menţine unitatea imperiului, l-a împărţit, în anul 395, între fiii săi: Honorius a primit partea de apus, cu capitala la Ravenna, Arcadius partea de răsărit, cu capitala la Constantinopol (Bizanţ).

În anul 476, „Cetatea eternă“, Roma, cade sub loviturile herulilor (popor germanic), conduşi de Odoacru. Ultimul împărat, numit ca şi întemeietorul Romei, Romulus (Augustulus) este detronat. Data căderii Romei marchează sfârşitul antichităţii, deşi Imperiul roman de răsărit (Bizantin) mai dăinuie o mie de ani.

3. Cultura clasică romană

O afirmare atât de glorioasă, cum au realizat romanii în istorie, este însoţită şi de o mare cultură. Roma a izbutit să cucerească o lume nu numai prin forţa armelor, ci şi prin puterea spiritualităţii ei, prin

procesul de romanizare impus altor popoare, care şi-au însuşit limba şi civilizaţia superioare venite de pe malurile Tibrului. Cultura romană a realizat a doua mare sinteză după cea elenistică, continuând-o pe aceasta şi contopind-o cu propriile realizări în ceea ce se numeşte cultura greco-romană. Romanii au preluat de la greci scrierea, alfabetul, dar au introdus în circuitul scrierii popoarelor caracterele latine. Deşi i-au cucerit pe greci, romanii au înţeles bogăţia culturii acestora şi n-au distrus nimic, ci au asimilat. În şcolile greceşti de la Roma, „pe-dagogii" erau sclavi greci cu ştiinţă aleasă de carte. La Roma, în timpul lui Augustus, s-au înfiinţat mai multe biblioteci, care s-au înmulţit sub împăraţii Vespasian şi Traian.

LITERATURA

Literatura a fost la început influenţată de cea greacă, dar în timpul lui Octavian Augustus au apărut şi au creat cei mai de seamă poeţi ai literaturii latine originale şi clasice.

Virgiliu cântă în poezii farmecul vieţii de ţară, pastorală, muncile agricole etc. În epopeea *Eneida*, în care povesteşte faptele eroului troian, Eneas, se manifestă puternic dragostea pentru Roma şi gloria ei. Eneida, prin factura sa, se ridică la valoarea poemelor homerice. Horaţiu scrie *Ode*, *Epode*, *Satire* şi *Scrisori*. Ovidiu, exilat de Augustus la Tomis (Constanţa), scrie *Tristele* şi *Ponticele*, unde ne dă ştiri despre viaţa strămoşilor noştri geţi. Se remarcă Juvenal, marele poet al satirei romane, epigramistul Marţial şi fabulistul Phaedrus. Genul dramatic nu lipseşte. Cei mai însemnaţi dramaturgi romani au fost Plautus şi Terentius. În comediile sale, folosind ca inspiraţie piese greceşti, Plautus satirizează moravurile societăţii, iar Terentius se face exponentul spiritului roman cult şi distins.

RELIGIA

Religia nu constituie pentru romani un izvor atât de fecund de inspirație, ca la greci, deşi aveau tot o religie politeistă, copiată după aceştia: la romani, Zeus devine Jupiter, Hera – Junona, Poseidon – Neptun, Ares – Marte, Afrodita – Venus, Pallas Atena – Minerva, Dionyssos – Bachus etc. În plus romanii aveau şi zei protectori ai oraşului Roma: Janus (zeul soarelui), Saturn (zeul semănăturilor), Vesta (zeița focului sacru de pe altarul cetății, foc ce era vegheat de fecioarele vestale). Ei credeau şi în zeii protectori ai căminului şi familiei: larii şi penații. Numeroase temple au fost ridicate în cinstea zeilor. Preoții proveniți din rândul patricienilor aveau un rol mai însemnat decât la greci, însă nu atât cât la popoarele Orientului antic.

ŞTIINȚA

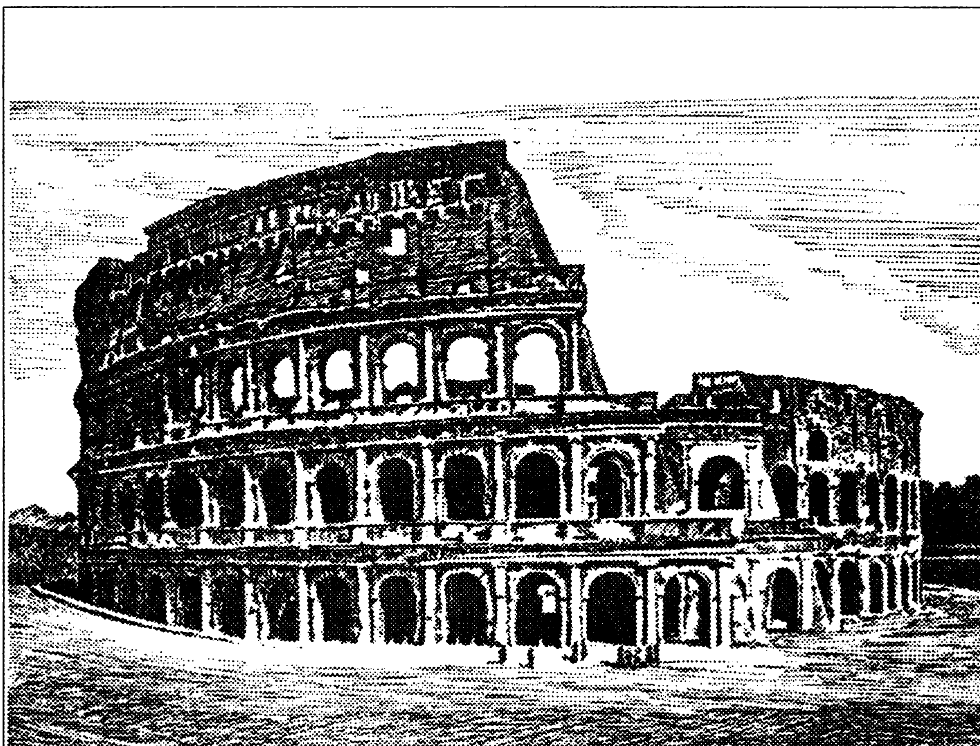
În domeniul ştiințelor, istoria joacă un rol de seamă. Titus Livius prezintă în istoria sa evenimentele de la întemeierea Romei până la domnia lui Augustus, într-un stil curgător, cu multă căldură şi sentiment patriotic. Plinius cel Bătrân s-a evidențiat în domeniul ştiințelor naturii. El a sintetizat cunoştințele despre natură acumulate până la vremea sa. Geograful Ptolomeu a stu-diat şi a elaborat reguli privind felul cum trebuie întocmite hărțile geografice.

ARTA

Arta romană a fost monumentală. Până la Augustus erau puține construcții care să poată înfrumuseța Roma. E drept că în secolul I î. Hr. se ridicaseră câteva teatre frumoase, dintre care se evidenția în chip deosebit Teatrul lui Pompei.

Augustus a impulsionat activitatea arhitecților și sculptorilor, astfel încât în ultimii ani ai domniei să poată spune pe drept: „Am găsit un oraș de cărămidă și las unul de marmură". Caracteristice pentru arhitectura romană au fost templele, termele (băile publice), apeductele, arcurile de triumf și columnele.

Din ordinul lui Augustus s-au ridicat pe Câmpul lui Marte: Altarul Păcii (Ara pacis), un uriaș mausoleu, Teatrul lui Marcellus și Panteonul (templul zeilor protectori ai imperiului). Sub urmașii lui Augustus, Roma s-a îmbogățit cu noi monumente.

Roma: Colosseum

În timpul lui Vespasian (69–79), la Roma a început construirea unui amfiteatru uriaş, Colosseum, unde aveau loc luptele gladiatorilor.

De numele împăratului Traian şi al arhitectului Apollodor din Damasc este legat noul forum de la Roma, în mijlocul căruia s-a înălţat Columna lui Traian, în cinstea victoriei asupra dacilor. În provinciile imperiului s-au ridicat monumente apreciabile: vestitul apeduct de pe râul Gard din Gallia (Franţa de azi), monumentul de la Adamclisi din Dobrogea, operă a aceluiaşi Apollodor din Damasc. Nu lipsesc din decorul general, sculptura, pictura şi, un gen nou, mozaicul.

Cele mai reuşite portrete în marmură sunt statuile şi busturile împăraţilor romani, dar şi ale unor persoane de rang însemnat sau obscure. Fresca şi mozaicul au îmbogăţit arta decorativă şi au împodobit construcţiile romane.

Cultura romană este atât de vastă în formele ei de manifestare şi atât de bogată în conţinut, încât aproape nu există popor al lumii care să nu fi beneficiat cel puţin indirect de bunurile sale.

Pentru noi, românii, popor latin la Dunăre şi Carpaţi, moştenirea romană a fost directă şi atotcuprinzătoare. Noi suntem, ca şi italienii, spaniolii, francezii, portughezii, popor neolatin, din marea familie romană. Şi singurii dintre aceştia care purtăm numele strămoşilor noştri romani. Dar, în general vorbind, moşte-nirea romană, atât în domeniul istoriei, cât şi al culturii, aduce antichitatea la apogeul clasic de manifestare. O aduce în aşa fel încât îi dăruieşte retrospectiva unei ascensiuni uriaşe şi simbolul măreţiei sale!

DACO-GEȚII ȘI PRIMII STRĂMOȘI DACO-ROMANI

Originile poporului român se pierd în negura vremurilor. Documente istorice ne îndreptățesc să afirmăm că „suntem aici dintotdeauna". Urmele de veche locuire pe care arheologii le-au descoperit pe teritoriul de la nordul bătrânului fluviu Istru pot fi urmărite din timpurile preistorice (aproximativ de acum un milion de ani) într-un proces continuu, în toate etapele dezvoltării vechii societăți omenești (paleolitic, neolitic, bronz, fier).

În perioada de trecere spre epoca bronzului (cca. 2000–1800 î. Hr.) se semnalează pătrunderea în Europa a unei populații noi, venite dinspre stepele din nordul Mării Negre. Aceste populații, care aveau un caracter păstoresc și sunt socotite de specialiști ca fiind „indoeuropeni", s-au așezat treptat în Europa. Fiind mai numeroși ca băștinașii, i-au asimilat pe aceștia, le-au impus cultura lor materială și spirituală. Acesta a fost în fapt procesul de indoeuropenizare. De la această dată, izvoarele literare consemnează în Europa de sud-est trei mari neamuri: grecii, illirii și tracii, în vreme ce, în vestul Europei se diferențiază neamurile galilor (celții) și germanilor. Pentru istoria poporului român ne interesează TRACII, deoarece ei sunt de fapt primii strămoși ai românilor. Despre ei ne informează „părintele istoriei", grecul Herodot, în cartea sa „Istorii", cu prilejul descrierii expediției pe care Darius, regele perșilor, o face în anul 514 î. Hr. împotriva sciților din nordul Mării Negre. Herodot arată că tracii erau aproape tot atât de numeroși ca și triburile inzilor (indienilor) și că, după așezarea lor în Europa, au ocupat un teritoriu întins din nordul Marelui Fluviu (desigur Dunărea, numită de Herodot în grecește

Istros) şi până la Marea Egee. Tracii sud-dunăreni erau împărţiţi în numeroase triburi (ca moesi, bessi, odrizi, crobizi), care însă se războiau între ele, ceea ce le făcea să fie o pradă uşoară pentru duşmani. În schimb, tracii nord-dunăreni (pe care grecii îi numeau geţi, iar romanii daci) s-au apărat în faţa atacurilor lui Darius, fapt care îl determină pe Herodot să menţioneze că erau „cei mai viteji şi mai drepţi dintre traci".

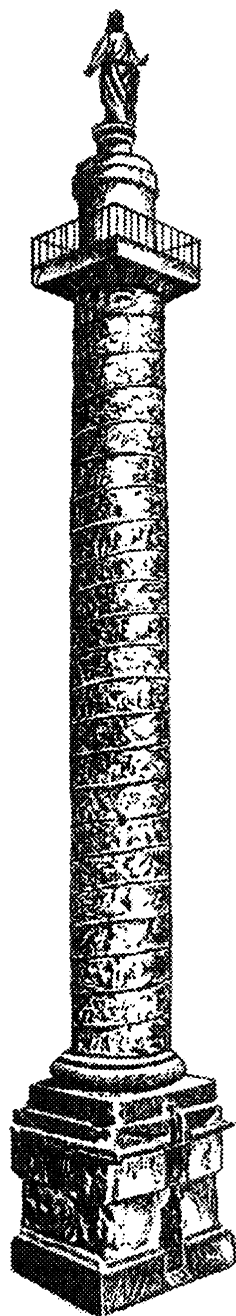
Dacă tracii sunt creatorii civilizaţiei bronzului pe teritoriul patriei noastre, în perioada când geto-dacii sunt pomeniţi de Herodot, epoca fierului (secolele VIII–I î. Hr.), se produsese diferenţierea daco-geţilor de masa tracilor. Deci daco-geţii sunt creatorii civilizaţiei fierului pe teritoriul patriei noastre. În această perioadă, ca urmare a folosirii uneltelor de fier, are loc destrămarea relaţiilor gentilice, stratificarea socială şi apariţia pe această bază a aristocraţiei tribale şi a formelor de organizare statală. Acest proces istoric conduce la unirea triburilor în uniuni de triburi, care au ca formă de conducere democraţia militară, întâlnită şi la alte popoare antice în perioada de trecere la sclavagism.

În secolul al III-lea î. Hr. exista la nord de Dunăre o puternică uniune de triburi sub conducerea regelui (un fel de bazileu grec) Dromihete. Acesta izbuteşte cu forţele armate de care dispunea să învingă şi să oprească înaintarea trupelor macedonene conduse de Lisimah, un urmaş al lui Alexandru cel Mare. Adevărata formaţiune statală se întemeiază însă în secolul I î. Hr. sub regele Burebista (82–44 î. Hr.), numit într-o inscripţie greacă „cel dintâi şi cel mai mare dintre regii din Tracia". Burebista pune bazele unui stat centralizat şi independent, prin alăturarea de bună voie a căpeteniilor dace la această uniune sau, uneori, prin luptă. Hotarele statului, având ca centru Munţii Orăştie, erau întinse: de la Dunărea mijlocie şi Marus (Moravia, în Slovacia), până la Olbia şi Marea Neagră, din Carpaţii nordici, până la Balcani. Era un adevărat imperiu, încât Caesar

proiectează o expediţie împotriva lui. În vederea confruntării cu statul roman, Burebista trimite pe grecul Acornion din Dionisopolis să-l întâlnească pe Pompei, rivalul lui Caesar, pentru a încheia o alianţă. Însă confruntarea nu mai are loc, Caesar fiind asasinat (44 î. Hr.). În acelaşi an, Burebista va fi victima unei conjuraţii a căpeteniilor militare dace, nemulţumite de ştirbirea puterii pe care o avuseseră în vechile lor formaţiuni statale. După moartea marelui rege, statul se menţine numai în Munţii Orăştie, dar va fi refăcut de regele Decebal (87–106 î. Hr.), figură de erou legendar al neamului nostru, care conduce oastea dacilor în luptele de apărare a teritoriului străbun. În urma confruntărilor decisive din 101–102 şi 105–106, când armata romană era condusă de unul dintre cei mai viteji împăraţi, Ulpius Nerva Traian, dacii sunt înfrânţi, iar cea mai mare parte a Daciei este transformată în pro-vincie romană. Din contopirea băştinaşilor daci cu colonizatorii romani, prin procesul de romanizare se naşte poporul român de origine latină şi vorbind o limbă romanică.

Aceasta este, pe scurt, istoria primilor noştri strămoşi. Moştenirea pe care ne-au lăsat-o este deosebit de preţioasă. Dacii ne apar de la început ca fiind un popor unitar, socotiţi astfel de istoricul Strabo pentru că vorbeau aceeaşi limbă. Limba geto-dacilor era un dialect al limbii traco-dace. Vechea lor scriere, până la adoptarea alfabetului elen şi apoi latin, a fost asemănătoare scrierii din Mesopotamia. Cele mai remarcabile vestigii de scriere sunt inscripţia greacă de pe pereţii unui chiup de la Ocniţa şi o inscripţie în limba dacică (dar cu litere latine) de pe un vas de cult descoperit la Sarmizegetusa: DECEBALUS PER SCORILO (Decebal, fiul lui Scorilo).

Cultura materială şi spirituală a dacilor a fost influenţată (fără a-şi pierde niciodată originalitatea) de neamurile vecine care s-au aşezat în imediata apropiere, sau în spaţiul carpato-danubiano-pontic, ca de exemplu sciţii şi celţii (de la care deprind mai bine

Columna lui Traian

meşteşugul prelucrării fierului) şi mai ales de coloniile greceşti de la Marea Neagră, Callatis, Tomis, Histria, cu care întreţineau strânse legături şi făceau un comerţ activ.

Dacii aveau tradiţii şi obiceiuri comune, care izvorau din originea comună şi limba pe care o vorbeau. Aveau un port propriu, caracteristic, aşa cum se poate observa pe unele reliefuri şi statuete sau în reprezentările de pe Columna lui Traian şi metopele monumentului de la Adamclisi. Cetăţile geto-dace erau impresionante prin masivitate, rezistenţa la atacuri, concepţie arhitectonică. Exemplul cel mai bun îl constituie cetăţile fortificate din Munţii Orăştie ca: Sarmizegetusa (Grădiştea Muncelului), Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Băniţa. În aşezări sau în sanctuare (necropole) s-au găsit unelte, arme sau podoabe ce ne ajută să reconstituim bogăţia de viaţă, de cultură şi civilizaţie, mijloacele de luptă în apărarea teritoriului. Ocupaţiile lor erau agricultura, creşterea vitelor, meşteşugurile (casnice şi de prelucrare a metalelor), mineritul, comerţul etc. Dacii aveau cunoştinţe în domeniul diferitelor ştiinţe: botanică, medicină, astronomie. Remarcabil este cadranul solar din complexul de sanctuare descoperite la Sarmizegetusa.

În domeniul artei, descoperirile sunt numeroase, adesea fiind depozitate cu tezaure de aur şi argint, iar ceramica pictată este uimitoare prin frumuseţea, simbolistica şi marea sa expresivitate artistică. Se poate astfel afirma cu îndreptăţire că civilizaţia şi cultura dacilor nu este cu nimic mai prejos decât a celorlalte popoare ale antichităţii.

Religia dacilor era politeistă. Divinizau pe Zamolxis (ca zeu suprem), divinitate subpământeană a vegetaţiei şi fertilităţii, Gebeleizis (un zeu ceresc al luminii), un zeu al războiului asemănător lui Marte şi pe zeiţa Bendis (a lunii şi pădurilor). În procesul de romanizare vor lua creştinismul direct de la romani.

Românii au moştenit de la daci şi romani virtuţile celor doi strămoşi: vitejie, demnitate, dragoste de libertate şi de frumos.

CUPRINS

PETRU DEMETRU POPESCU

Născut la 29 iulie 1929 în Vâlcănești, jud. Prahova. Clasele primare și studiile liceale la Liceul „Sf. Petru și Pavel" din Ploiești. Licențiat în istorie la Universitatea București în 1952. Profesor în învățământul superior până în 1958. Apoi profesor de istorie la următoarele licee bucureștene: „I. L. Caragiale", „Ion Neculce", Colegiul Național „Sf. Sava", Colegiul Național „Matei Basarab".

Membru titular al Uniunii Scriitorilor, membru în colegiile de redacție ale revistelor Studii și Articole de Istorie și Albina.

Debut literar cu versuri și proză încă din anii liceului (1946) la revista Curierul liceului. În anii studenției publică în revista *Studentul român*. Apoi în: *Tânărul scriitor, Contemporanul, Viața Militară, Luceafărul, Colocvii, Cadran, Gazeta Învățământului, Revista de Pedagogie, Îndrumătorul Cultural, Studii și Articole de Istorie, Studii, Revista Muzeelor* etc. Colaborări frecvente la revistele pentru copii: *Cravata roșie, Șoimii Patriei, Arici Pogonici, Licurici, Luminița, Bucuria Copiilor, Cutezătorii, Universul Copiilor, Visul Copiilor, Țuș ca-Rățușca.*

Prezent cu versuri și proză în antologiile: *Poarta Cuvintelor*, Editura Litera, 1978; *Mamei*, Editura Didactică și Pedagogică, 1977; *Culegere de texte literare pentru clasele I-IV,* vol. I și II, Editura Didactică și Pedagogică, 1977; *Culegere de texte pentru clasa I*, Editura Didactică și Pedagogică, 1978; *Teatru școlar,* Editura Didactică și Pedagogică, 1979; *Poveștile anului,* Editura Vizual, 1997. Prezent în almanahurile: *Femeia* (1968), *Almanahul Părinților* (1988, 1989, 1990, 1991, 1992), *Almanahul „Șoimii patriei"* (1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993), *Almanahul Cutezătorii* (1987, 1988) etc.

Publică culegerea de romanțe *Castanii iar au înflorit,* pe muzică de Florin Comișel, în 1978.

Activitatea editorială:

1. *Radu de la Afumați*, monografie istorică, Editura Enciclopedică Română, 1969;
2. *Ca ei să fiți!,* povestiri istorice, Editura Militară, 1972;
3. *Apărând drapelul,* povestiri istorice, Editura Militară, 1974;
4. *Basarab I,* monografie istorică, Editura Militară, 1975;
5. *Virtuți strămoșești,* povestiri istorice, Editura Ion Creangă, 1976;
6. *Sportivul Alunel,* versuri pentru cei mici, Editura Sport-Turism, 1977;
7. *Alunel și pofta de mâncare,* roman pentru copii și tineret, Editura Medicală, 1982;
8. *Alunel vrea să învețe medicină,* Editura Medicală, 1984;
9. *Trimisul lui Brâncoveanu,* eseu, Editura Eminescu, 1985;
10. *Basarab I și bătălia de la Posada,* povestire pentru copii, Editura Ion Creangă, 1987;
11. *Basarabii,* sinteză istorică, Editura Albatros, 1989;
12. *Legende și povestiri istorice,* Editura Cuvântul Românesc, 1991;
13. *Florile din grădina Ghetsimani,* Editura Martha, 1993;
14. *Caiet de istoria românilor pentru clasa a IV-a,* Editura Geneze, 1993;
15. *Maratonul istoriei antice și medievale,* Editura Geneze, 1994;
16. *Drumul spre lumină,* versuri creștine, Editura Credința Noastră, 1994;
17. *Istoria Românilor pentru toți copiii,* Editura Coresi, 1995; ediția a II-a, 1998;
18. *Istoria antică pentru toți copiii,* Editura Coresi, 1995; ediția a II-a, 1998;
19. *Inimi de viteji,* legende și povestiri istorice, Editura Casa Școalelor, 1995;
20. *Povestiri istorice,* Editura Coresi, 1997; ediția a II-a, 1998;
21. *Virtuți strămoșești,* povestiri istorice, ediția a II-a, Editura Publistar, 1998;
22. *Istoria medievală pentru toți copiii,* Editura Coresi, 1998;
23. *Istoria modernă pentru toți copiii,* Editura Coresi, 1998;
24. *Istoria contemporană pentru toți copiii,* Editura Coresi, 1998;
25. *Povestea lui Moș Crăciun,* cu ilustrații color de Clara G. Hadai, Editura Coresi, 1998;
26. *Cântece la nașterea Domnului Iisus,* Colecția Ora de Religie, Editura Coresi, 1998;
27. *Istoria plină de har a Vechiului Testament,* Colecția Ora de Religie, Editura Coresi, 1998;
28. *Minuni și parabole din Noul Testament,* Colecția Ora de Religie, Editura Coresi, 1998;
29. *Biblioara copiilor,* Colecția Ora de Religie, Editura Coresi, 1999; ediția color, legată, 2007;

și multe altele.

Lei 12

www.coresi.net

ISBN 978-973-137-028-6